

## הקדמה לספר במדבר

דבר ה' המופיע אלינו בתורה מתגלה בהדרגה מחומש לחומש:  
**בחומש בראשית** אנו נפגשים עם אבות האומה ומידותיהם הטובות  
שהם יסודו וראשיתו של הגוי הגדול שממנו יתברכו כל משפחות  
האדמה.

**בחומש שמות** אנו נפגשים עם העם הנבחר, עם ישראל המופיע  
בשלוש קומות: יציאת מצרים, מתן תורה והשראת השכינה בקרב בני  
ישראל בתוך המשכן.

**חומש ויקרא** הוא המשכו של חומש שמות, המפרט את סדר השראת  
השכינה במשכן על ידי עבודת הקרבנות, סדרי המקדש והדרכה אלוקית  
להופעת דבר ה' בחיים על ידי ריבוי מצוות ופרטיהן.

**בחומש במדבר** יוצא העם למסע במדבר אל עבר ארץ ישראל.  
התהליך האלוקי של בניין העם נמשך ומתחילה להתממש הלשון  
החמישית של הגאולה "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת  
אותה לאברהם ליצחק וליעקב". בחומש במדבר אנו פוגשים את המשך  
ההנחיה האלוקית והשראת השכינה המלווה את ישראל גם בלכתם  
בדרך עם כל הקשיים, הסכנות והסיבוכים הכרוכים בה.

## מבט כללי על הספר

בבואנו ללמד את חומש במדבר, ראוי שיהיה לנו מבט כללי על ענייניו  
של הספר ועל מבנהו. כמובן גם אצל התלמידים ראוי שייבנה אט אט  
מבט מקיף על הספר, אך בעוד התלמידים ירכשו מבט זה קמעא קמעא

במהלך לימודם, ורק כשיסיימו את לימוד הספר יראו את התמונה בכללותה, הרי שאנו המורים ראוי שניגש ללמד את הספר מתוך הכרת ענייני הכללי.

### **נושא הספר – הנהגת ה' את ישראל במדבר**

#### **כתב הרמב"ן:**

"הספר הזה כולו במצוות שעה שנצטוו בהם בעומדם במדבר, ובניסים הנעשים להם, לספר כל מעשי ה' אשר עשה עימם להפליא. וסיפר, כי החל לתת אויביהם לפניהם לחרב, וציווה איך תחלק הארץ להם. ואין בספר הזה מצוות נוהגות לדורות, וזלתי קצת מצוות בענייני הקרבנות שהתחיל בהם בספר הכוהנים ולא נשלם ביאורן, והשלימן בספר הזה". (הקדמת הרמב"ן לחומש במדבר)

ספר במדבר עוסק בעיקרו בהנהגת ה' את עמו במדבר – בהשגחתו על ישראל ובניסים הנפלאים שעשה להם, וכן בתחילת ההכנות לכניסה לארץ – חלוקת הארץ והמלחמות הראשונות עם עמי האזור, שה' החל לתתם ביד בני ישראל.

הרמב"ן מעיר שאין בספרנו הרבה מצוות הנוהגות לדורות מלבד השלמת מעט מצוות בענייני הקרבנות, ורוב המצוות שבו הינם ציוויים מיוחדים לדור המדבר; ציוויים אלו שייכים לנושא הכללי של הספר – **הנהגת ה' את ישראל במדבר.**

אם כן, נושא הספר – כשמו כן הוא: "במדבר" – הליכת בני ישראל במדבר, מהר סיני לארץ ישראל, וההנהגה האלוהית המיוחדת המלווה אותם שם.

## מבנה הספר

### א. נושאי הספר

**מבחינה עניינית** מתחלק הספר לשני חלקים עיקריים:  
**החלק הראשון** (עד פרק י פסוק י): עוסק בהכנות לקראת המסע לארץ ישראל – מפקד בני ישראל, סידור המחנה סביב המשכן, שמירת המשכן וכליו, סדרי המסעות וסדרי החנייה.  
**החלק השני** (מפרק י פסוק יא ועד סוף הספר): עוסק במאורעות השונים שקרו לעם ישראל במהלך מסעותיו במדבר.

### ב. סדר הזמנים בספר

גם **מבחינה כרונולוגית** מתחלק הספר לשני חלקים, כפי שמחלק **האברבנאל**:

**החלק הראשון** (חמש הפרשות הראשונות, עד סוף פרשת קרח): עוסק במה שאירע לעם ישראל בשנה וחצי הראשונות לצאתם ממצרים.  
**החלק השני** (מפרשת חוקת עד סוף הספר): עוסק במה שאירע לעם ישראל בשנת הארבעים לצאתם ממצרים.  
מה שארע בתווד שבין השנה וחצי הראשונות, המתוארות בפרשות הראשונות של הספר, לבין שנת הארבעים, שמאורעותיה מתוארים בפרשות האחרונות – לא סופר בתורה, וכפי שכתב **האבן עזרא**: "והנה אין בתורה כלל שום מעשה או נבואה, אלא רק בשנה הראשונה ובשנת הארבעים". (כ, א)

### ההליכה במדבר – שלב חשוב בבניין האומה

מסעות ישראל במדבר החלו עם יציאתו ממצרים "ביד רמה", ותמו עם הגיעם אל מחוז חפצם – אל גבול ארץ ישראל כעבור ארבעים שנה. הליכת ישראל במדבר אינה רק צורך טכני – לעבור את המרחק המפריד בין מצרים לארץ ישראל, מכך שהתייחד חומש שלם לעסוק

בדרכם של ישראל במדבר, ניתן ללמוד שישנו תוכן עצמי לדרך זו ולא רק "הכשר מצווה" לכניסה לארץ. נאמר בפרשת בשלח: "וַיְהִי בַשְּׁלַח פְּרָעָה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱלֹקִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹקִים בְּן יַנְחֵם הָעָם בְּרֵאתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִמָּה, וַיִּסַּב אֱלֹקִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יָם סוּף...". (שמות יג, יז) ה' האריך לישראל את הדרך, על מנת שתפעל הדרך הארוכה על העם את פעולתה הבונה כראוי. פרק זה של הליכת ישראל במדבר הינו פרק חשוב בתורת ה'. תהליכים חשובים מתרחשים בו ותכנים נפלאים גנוזים בו, כפי שנלמד בהמשך הספר, וכפי שנציין בקצרה להלן:

## א. "ספר הדרך" – השכינה שורה בישראל אף בלכתם בדרך

אומר הרצי"ה בשיחותיו על פרשת במדבר:

"בעולם הזה נמצא האדם בשני סוגי מצבים: בבית ובדרך. כאשר הוא יושב בבית הוא מוגן, לעומת המצאותו בדרך, הכרוכה בסכנות. ההדרכה האלוקית מקיפה וכוללת את האדם בכל מצביו - 'בשבתך בביתך ובלכתך בדרך'. אנו מתחילים ספר מיוחד, חומש במדבר, חומש הדרך, חלק מיוחד של תורה מן השמים שנמשך אלינו בלכתנו בדרך: אין הקב"ה עוזב אותנו לא בבית ולא בדרך. ספר במדבר הוא החלק המיוחד של תורה אשר עניינו השראת השכינה של המשך דבר ה' המנחה והמדריך אותנו והמופיע בתוכנו בדרך. התורה מקפת את כל המציאות, את כל חיי האדם, ומתוך הקביעות היסודית היא מאירה לנו ומורה לנו את הדרך" (מצוטט בדילוגים קלים)

חיי האדם כוללים מצבים שונים ומגוונים; ישנם מצבים של סדר וקביעות ולעומתם, ישנם אף מצבים של טלטול, ארעיות וציאה מן הסדר. תורת ה' מקיפה את כל חיי האדם על כל מצביהם השונים, ומתוך כך, אחר שבחומש שמות ובחומש ויקרא סדרה התורה את סדרי השראת השכינה הקבועה בישראל, ממשיכה התורה בחומש במדבר

להאיר לנו אף את המצבים הפחות קבועים ופחות יציבים – אף את הדרך שמזמנת מטבעה סכנות, מכשולים ונסיונות לא פשוטים. מספר במדבר אנו למדים עקרון יסודי שילווה את העם לאורך כל דרכו הארוכה על במת ההיסטוריה: בלכתנו במדבר, בדרך, מתברר לנו שהקב"ה נמצא אִתנו, מלווה אותנו ומדריך אותנו גם בהיותנו בדרך; המשכן נוסע בלב המחנה, ארון ה' מלווה אותנו, ושכינת ה' שורה במחנה ישראל בלכתו בדרך. התורה מייחדת חומש שלם לעסוק ב'תורת הדרך' – להאיר ולהורות לישראל את דרכם והנהגתם הישרה, אף במצבים מסובכים וארעיים. מספר במדבר אנו למדים שגם כאשר העם בדרך, גם כאשר מתערערת קביעותו ויציבותו, גם כאשר משברים, קשיים, חטאים, נפילות ובלבולים מטלטלים אותו – לעולם מתקיים בו מאמר הכתוב "ה' אֱלֹהֵיךָ מִתְּהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחֲנֶךָ".

## **ב. הנהגת ה' את ישראל במדבר מגלה את אהבתו הרבה של ה' לעמו**

המדבר הוא מקום קשה ביותר, מקום רווי סכנות ופגעים, שאין בו את התנאים הבסיסיים ביותר הדרושים לקיומו של האדם. הקב"ה מוליך את עמו במדבר, שומר עליהם מכל משמר, ומעניק להם בדרך נס את כל הנחוץ לקיומם ולנוחיותם. מהליכה זו שמוליך ה' את עמו במדבר אנו למדים על אהבתו הגדולה אליהם, ועל רצונו שיזכו להגיע לארץ ישראל ולהיכנס אליה. כמו שנאמר **בספר דברים**: "כִּי ה' אֱלֹהֵיךָ בֵּרַכְךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדָיךָ יִדַע לְכַתֵּךְ אֶת הַמְדָבָר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה ה' אֱלֹהֵיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דְבָר: (ב, ז) ונאמר שם: "הַמּוֹלִיכְךָ בַּמְדָבָר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נְחֹשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצַמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מִים הַמוֹצִיא לְךָ מִים מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ. הַמֵּאֲכִלְךָ מִן הַמְדָבָר אֲשֶׁר לֹא יִדְעוֹן אֲבֹתֶיךָ...". (ח, טו-יז) ועוד נאמר שם: "וּבַמְדָבָר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף ה' אֱלֹהֵיךָ בְּאֲשֶׁר יִשָּׂא אִישׁ אֶת בְּנוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם עַד בְּאַכְסֵם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה". (א, לא) הקב"ה לעולם לא עוזב את עמו, הוא נמצא אִתנו, עוזר לנו, ומשגיח עלינו לטובה גם במקומות קשים ומסוכנים כמדבר.

אהבת ה' לעמו עולה באופן גלוי מהנהגתו אותם ומדאגתו לכל צרכיהם במדבר, ומתבטאת באופן נסתר יותר אף בכל ניסיונות וקשיי הדרך - שכולם מיועדים לחזק את ישראל ולהוציא לפועל השלם את כל כוחותיהם ותכונותיהם הגנוזות. זוהי תובנה חיונית ועקרית בלימוד החומש. תחושה זו שה' אוהב את ישראל וחפץ בטובתם ובהשלמתם, צריכה ללוות אותנו ואת תלמידינו במהלך כל לימודינו בחומש במדבר. נחזור ונדגיש את אהבת ה' לעמו בהזדמנויות שונות במהלך לימוד הספר - הן בלומדנו על דאגת ה' לכל צרכיהם של ישראל, והן בלימודינו על הקשים והאתגרים שעוברים על העם בלכתם במדבר.

### ג. ההליכה במדבר מגלה את אהבת ישראל לה'

עם ישראל מקבל את ציווי ה' ומתחיל במסע ארוך וממושך במדבר הגדול והנורא. אין זה פשוט כלל ועיקר, שעם שלם יסכים לצאת לדרך ארוכה במדבר שאין בו מים ומזון, ואילו נחשים, עקרבים וחיות רעות יש בו לרוב. עם ישראל הולך במדבר בעקבות הציווי של הקב"ה, מתוך ביטחון בה' ומתוך רצון לקיים את דברו. כפי שנאמר בירמיהו: "...כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבְתָּ בְּלוּלְתֵיךְ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה". (ב, ב) ההליכה במדבר הצחיח הינה ניסיון גדול וקשה, שבני ישראל עומדים בו בגבורה. וכך כתב הספורנו: "סיפר זכותן של ישראל על לכתם אחריו במדבר"; והאור החיים כתב: "ללמד שבחן של ישראל שהיו הפצים במה שחפץ ה'".

### ד. ניסיונות המדבר מוציאים את כוחות העם לפועל ומכשירות אותו לכניסה לארץ

על הפסוק שציטטנו לעיל: "...ולא נחם אלקים דרךך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלקים פן ינחם העם בראתם מלחמה..." כתב המלבי"ם:

"...הסב אותם דרך המדבר ואחר שהיו במדבר שנה אחת וקנו אמונה ובטחון ואומץ הלב היו ראויים שיכנסו לארץ לולא חטא המרגלים..." (שמות יג, יז). העם היוצא ממצרים אחר 210 שנות גלות, מתוכם מעל 80 שנות שעבוד, אינו מוכן עדיין רוחנית ונפשית להיכנס לארץ. הקב"ה מאריך את דרכם של ישראל במדבר בכדי לחלצם מתכונות העבדות שדבקו בהם, ולבנותם במלוא שיעור קומתם ובמלוא כוחותיהם לקראת השלמת התכנית האלוקית של יציאת מצרים, בקיום הלשון החמישית מלשונות הגאולה: "וַיְהִי־בַיּוֹם אֲתָתְכֶם אֶל הָאָרֶץ".

מטבע הדברים מִזְמַן המדבר השומם והמסוכן ניסיונות רבים לעם ההולך בו. ניסיונות אלו יחשלו את העם, ויבנו אותו לטובה ולברכה, כפי שנאמר בספר דברים: "הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחַשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם... לְמַעַן עֲנִתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךְ לְהִיטִיבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ" (ח, טו-טז), וכפי שכתב רבינו בחיי: "ודע כי כל ענייני ישראל ומקריהם במדבר, הכל היה ניסיון גמור, כדי שיגדלו נפשם השכלית במדרגת הבטחון...". הניסיונות והמשברים העוברים על העם במדבר הינם חלק מההטבה האלוקית לעמו, ותפקידם ליישר את דעותיו, ולהוציא מן הכח אל הפועל את כוחותיו הגנוזים שדוכאו במשך שנות גלות מצרים, וכפי שכתב הרמב"ן: "ענין הנסיון הוא יתברך ציוה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל..." (בראשית כב, א וע"ע בשמות טז, ד)

## ה. מעבר מהנהגה ניסית גלויה להנהגה בדרך הטבע

אחד מתהליכי הצמיחה וההתגדלות העוברים על העם בלכתו בדרך הוא המעבר מהנהגה הניסית הגלויה בה הונהג ביציאת מצרים, להנהגה נסתרת יותר, בתוך דרכי הטבע, בה הוא עתיד להיות מונהג בארץ ישראל, כפי שמדגיש הנצי"ב:

"עיקר זה הספר הוא המחליף ומשנה הליכות עם ה' בחיי העולם מאז שהגיעו לארץ ישראל מן הדרך שהלכו בה במדבר. שבמדבר היו מתנהגים... לגמרי למעלה מהליכות הטבע, ובארץ ישראל הלכו

בדרך הטבע, בסדרי השגחת מלכות שמים, וזה השינוי התחיל בעודם במדבר בשנת הארבעים כמו שביארנו בפרשת חוקת. ע"פ זה השינוי נעשו מלחמות ישראל עם הכנעני ועם סיחון בדרך הטבע".

ההליכה במדבר יוצרת תהליך התבגרות בריא באומה, המעביר אותה באופן הדרגתי ממצבה ה'ילדותי', למצבה ה'בוגר': בראשית הדרך מנהיג ה' את ישראל בהנהגה נסית גלויה - בדומה לילד רך שהוריו ממלאים את כל מחסורו, ולא מצפים ממנו כלל לספק את צרכיו בכוחות עצמו. כך מונהג העם בתחילת דרכו במדבר, המתוארת בפרשות הראשונות של הספר. הפרשות האחרונות של הספר, עוסקות בשנת הארבעים, בה מתקרב העם במקום ובזמן אל עבר הכניסה לארץ, אותה הוא עתיד לרשת במלחמה ובתחבולה, ליישבה ולעבד את אדמתה בדרך הטבע. בשלב זה העם מתחיל להסתגל לשלב חדש בהתפתחותו - להנהגה שלא מבוססת על נסים גלויים, כי אם על סיעתא דשמיא ונתינת כוח ויכולת לישראל לעשות חיל בתוך גדרי הטבע, בדומה להנהגת הבוגר, שאט אט הוריו מפקידים בידיה את האחריות על חייו, ונותנים לו את ההדרכה ואת הכלים הדרושים לו על מנת להצליח להתנהל בכוחות עצמו.

### **סדר המאורעות מיציאת מצרים**

כהקדמה ללימוד הספר נזכיר לתלמידים בקצרה את סדר הזמנים והמאורעות מיציאת מצרים ועד תחילת חומש במדבר. (איננו מצפים שהתלמידים יזכרו בעל פה את כל התאריכים, מטרתנו לתת לתלמידים תמונה כללית של מהלך הדברים אותם למדנו בחומשים הקודמים, כהקדמה ללימוד המשך מהלך המאורעות בחומש במדבר):



## בשנה הראשונה לצאת בני ישראל מארץ מצרים:

**ט"ו בניסן:** יציאת בני ישראל ממצרים – "ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים. ליל שימורים הוא לה'..." (שמות יב, מא-מב).

**כ"א בניסן: קריעת ים סוף** – "...וליל שביעי ירדו לים. בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח" (רש"י, שמות יד, ה).

**א' בסיוון:** ישראל חונים מול הר סיני – "בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני" (שמות יט, א).

**ו' בסיוון: מעמד הר סיני** – עיין רש"י שמות יט, יא.

**ז' בסיוון עד י"ז בתמוז: משה עולה להר לארבעים יום ומקבל את** לוחות הברית. עיין רש"י שמות לב, א.

**י"ז בתמוז: משה יורד מההר ושובר את הלוחות** בעקבות חטא העגל. עיין רש"י שמות לב, א.

**י"ח בתמוז עד כ"ט באב: משה עולה להר בשנית** למשך 40 יום להתחנן ולהתפלל על עם ישראל, ויורד בכ"ט באב. עיין רש"י דברים ט, יח.

**א' באלול עד י' בתשרי: משה עולה להר בפעם השלישית** למשך 40 יום, המסתיימים ביום הכיפורים, כדברי רש"י: "נמצאו פְּלִים ביום הכיפורים, בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה: סלחתי בדבריך" (דברים ט, יח). בסיומם של ארבעים הימים הללו, **בי' בתשרי** – משה יורד מההר עם הלוחות השניים.

**י"א בתשרי:** משה מקהיל את העם ומצווהו לאסוף את התרומה לבניין המשכן ולהתחיל לבנותו. עיין רש"י שמות לה, א.

**כ"ג באדר עד כ"ט באדר: שבעת ימי המילואים** – עיין רש"י ויקרא ט, א.

## בשנה השנייה לצאת בני ישראל ממצרים

**א' בניסן: חנוכת המשכן** – "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן" (שמות מ, יז).

אחר שנעבור עם התלמידים על סדר המאורעות של החומשים הקודמים, נפתח את חומש במדבר ונקרא את הפסוקים הראשונים:

"וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחודש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותם לבית אבותם כל זכר לגלגלתם".

א' באייר: מתחיל חומש במדבר.  
ה' מצווה את משה לפקוד את בני ישראל ולארגן את המחנה סביב המשכן, לקראת היציאה למסע במדבר אל עבר ארץ ישראל.

### ספר במדבר – על סף הכניסה לארץ

כהמשך לסקירת המאורעות והזמנים שהבאנו לעיל, נזכיר לתלמידים שבני ישראל החונים מול הר סיני, עתידים עתה לצאת למסע במדבר ולהגיע תוך זמן קצר לארץ ישראל. עם ישראל מתכוננים לרשת את הארץ ולהיאחז בה – לבנות בה בתים, לטעת גנות וכרמים, לגדל את פירותיה הקדושים של הארץ, ולמלא בה את תפקידם וייעודם כממלכת כהנים וגוי קדוש, על פי התורה המדריכה אותם, בארץ המתאימה לכך.

אנו, המורים, כבר מכירים את המשך החומש, את חטא המרגלים ואת עונשו הקשה. ידע מוקדם זה עלול לגרום לנו להציג מראש את נושא החומש לתלמידים כ"הליכת בני ישראל במדבר ארבעים שנה". אנו ממליצים לא לנהוג כן, אלא להתחיל ללמד את הספר מתוך הרקע הידוע לתלמידים מהחומשים הקודמים – בני ישראל יצאו ממצרים, קיבלו את התורה בהר סיני, בנו את המשכן, וכעת

הם עתידים ללכת אחד עשר יום במדבר ולהגיע למפתנה של ארץ ישראל. באופן זה נוכל 'לעבור' עם התלמידים את התהליך כהייתו - להתרגש איתם לקראת הכניסה המיוחלת לארץ, ולהתאבל איתם על החטא החמור ועל העיכוב הגדול שנגזר על העם להתעכב במדבר בגינו.

## רעיונות מרכזיים בהקדמת הספר

- הליכת ישראל בדרך במדבר אינה רק אמצעי להגיע לארץ, אלא היא שלב חשוב והכרחי בבניין העם, בשחרורו מעבדות מצרים וביציאת כוחותיו אל הפועל.
- חומש במדבר הוא "חומש הדרך" והוא מלמדנו כיצד גם במצב העראי, המסוכן והמסובך של הדרך, ה' שוכן בקרבנו, מנהיג אותנו ומשגיח עלינו.
- הנהגת ה' את ישראל במדבר המסוכן והצחיח ודאגתו לכל צרכיהם, מורה על האהבה הגדולה שה' אוהב את ישראל – רוצה בטובתם, משגיח עליהם, ושומר אותם מכל סכנה ופגע.
- הליכת ישראל במדבר, החסר את תנאי הקיום הבסיסיים ביותר, על פי ציווי ה', מורה על אהבת ישראל לה' וביטחונם בו, עד שהם מוסרים את נפשם והולכים עם נשיהם וטפם אחר ה' "במדבר בארץ לא זרועה".
- ההליכה במדבר מזמנת לעם ניסיונות, קשיים וגם נפילות וכישלונות רבים. ההתמודדויות שעובר העם בלכתו במדבר נועדו לחשל את בני ישראל שזה עתה יצאו מבית עבדים, לטהר אותם מסיגים, ולבנותם במלוא שיעור קומתם למילוי ייעודם כ"ממלכת כהנים וגוי קדוש".
- עם ישראל יצאו ממצרים על מנת להיכנס לאתרת לארץ ישראל, לרישתה, לישבה ולייסד בה 'ממלכת כהנים וגוי קדוש'.

# הקדמה לפרשת במדבר

## פרשת במדבר – הסדר האלוקי של מחנה ישראל במסעותיו

בחלקו הראשון של הספר - מתחילת הספר ועד פרק י פסוק י, מתוארות ההכנות שנעשו במחנה ישראל על פי ה' לקראת המסע לארץ ישראל. ישנו סדר אלוקי מפורט ומדויק כיצד יש להתכונן ולהתארגן לקראת המסע. הליכתם של ישראל במדבר אינה דבר של מה בכך, אין הם הולכים באופן אקראי וסתמי כשיירת נוודים במדבר - אף במצב הארעי של ההליכה בדרך שכינה שורה במחנה ישראל, וממילא עליהם לשמור על סדרים אלוקיים מדויקים המתאימים להשראת השכינה שבקרבם.

בפרשתנו אם כן מתחילות ההכנות למסע וסידור המחנה לקראתו.

### **בפרשתנו ארבעה פרקים:**

**בפרק א'** נערך מפקד העם. משה מצווה למנות ולספור יחד עם אהרון, ובעזרת ראשי המטות את כל עם ישראל לשבטיו, כהכנה לדרך. המניין נעשה בסדר מדויק - מניין כללי של העם, הכולל גם מניין מפורט של השבטים והמשפחות, ופוסח על שבט לוי. בסוף הפרק מתבאר תפקידו המיוחד של שבט לוי בגינו אין הוא נמנה עם שאר העם: שבט לוי מופקד על עבודת הקודש במשכן. הוא מהווה חטיבה מיוחדת ופנימית בעם ועל כן הוא נמנה בפני עצמו, וכפי שכתב רש"י: **"בראי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לברו"** (וא, מט).

**בפרק ב'** מופיע סדר החניה והנסיעה של מחנה ישראל. בלב המחנה

## הקדמה לפתששתנסנסדבר – הסדר האלוקי של מחנה ישראל במסעותיו

שוכן היסוד הפנימי – המשכן וארון ה' אשר בו. סביבו מסודרים הכהנים והלויים המופקדים על עבודת הקודש של כלל ישראל ועל שמירת המשכן, וסביבם מסודרים כל שבטי ישראל כשאף הם מסודרים על פי סדר אלוקי מיוחד ומפורט לפרטי פרטים.

"ויהיה משכן ה' כלב שהוא באמצע הגוף והשכמים כאברים אשר סביבו" (אברבנאל).

**בפרק ג'** מונה משה את הלויים, ממנה אותם לתפקידיהם השונים בעבודת המשכן, ומכניסם לקדושת הלוייה תחת הבכורות שהפסידו את קדושתם בעקבות כישלונם בחטא העגל. אחר שסודר המעגל החיצוני של המחנה: נמנו השבטים כולם, וסודרו סדרי החניה והמסע – נכנסים פנימה לסדר של פנימיות מחנה ישראל – למניינו וסידורו של מחנה לוייה החונה במרכז המחנה סביב המשכן.

**בפרק ד'** מתחילים להתכונן ולסדר את סדרי הנסיעה עצמה – בני קהת נמנים שנית וממונים לתפקידם בנושאי כלי המשכן הפנימיים בנסוע המחנה, ומפורטים סדרי הכנת הכלים למסע על ידי הכהנים, ונשיאתם על ידי הלויים.

## פרק א'

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. מפקד בני ישראל (א-מו)
2. מעלת הלויים ותפקידם (מז-נד)

### פתיחה למפקד בני ישראל

**"מתוך חיבתן לפנינו מונה אותם כל שעה"**

בפרקנו מצווה משה למנות את ישראל. עם ישראל נמנו כבר פעמיים בעבר:

**המניין הראשון** נעשה מיד עם צאת ישראל ממצרים. מניין זה לא נעשה בידי אדם, אלא הקב"ה הודיע לנו בתורה את מניינם של ישראל, כפי שנאמר **בספר שמות**: "ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף" (יב, לז).

**המניין השני** היה אחר מעשה העגל. אחר שהתרצה הקב"ה ביום הכיפורים לסלוח לישראל, ונצטוו על המשכן - נצטוו בני ישראל להתפקד על ידי תרומת מחצית השקל לבניין המשכן, כפי שנאמר בתחילת פרשת **כי תשא**: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם... זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל..." (שמות ל, יב) ובפרשת **ויקהל** נאמר: "מחצית השקל בשקל הקודש לכל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה לשש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמישים" (שמות לח, כז).

בין המניין הראשון שמנה הקב"ה את ישראל ביציאת מצרים, לבין

המניין השני, בו מתפקדים ישראל על ידי מחצית השקל לתרומת המשכן, עוברת רק כמחצית השנה (מט"ו בניסן ועד י"א בתשרי), והנה טרם חלפו שבעה חודשים - בא' באייר, חודש אחר הקמת המשכן, שוב מצווה משה לפקוד את ישראל, כפי שנאמר **בפרשתנו**: "שאו את ראש כל עדת בני ישראל"... (במדבר א, ב)

מהו הטעם לריבוי המניינים שמונה הקב"ה את ישראל?  
אומר רש"י בתחילת הפרשה:

"מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה -  
כשיצאו ממצרים מנאן,  
וכשנפלו בעגל מנאן, לידע מנין הנותרים,  
כשבא להשרות שכירתו עליהם מנאם -  
באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם".

### מבט לתלמיד

נפגיש את התלמידים עם אהבתו הרבה של הקב"ה לעם ישראל כאהבת אב לבנו. מתוך חיבתו לעמו, הוא מונה וסופר אותם שוב ושוב, כאב השמח בבנו, דואג לו, ומתעניין בשלומו בכל שעה.

## מפקד בני ישראל (א-מו)

נאמר בפסוק א': "וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד..."

מאז שחנו ישראל נגד ההר היה הדיבור אל משה מהר סיני, כפי שנאמר **בספר שמות**: "ויצום את כל אשר דבר ה' אתו בהר סיני" (לד, לב). משהוקם המשכן, בא' בניסן של השנה השנייה, נתקיים מה שנאמר **בפרשת תרומה**: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל"



(שמות כה, כב). מכאן ואילך קיבל משה את דבר ה' מתוך אהל מועד, מבין שני הכרובים.

### מבט לתלמיד

נסב את תשומת לב הילדים לכך שהציווי על המפקד נאמר למשה מאוהל מועד. נשוב ונדגיש את הפלא של השראת השכינה הקבועה במשכן שבלב המחנה, כאשר מתוך המשכן, מבין שני הכרובים, הניצבים מעל הארון, המוצב פנימה בבית קודשי הקודשים, היה ה' מצוה את משה לכל בני ישראל ומורה להם את תורתו ומצוותיו.

נאמר בפסוקים ב-ג: "שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם, במספר שמות כל זכר לגלגלתם. מבין עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל, תפקדו אתם לצבאתם אתה ואהרון".

"שאו את ראש כל עדת בני ישראל"

על פסוק זה נאמר במדרש רבא: "שאו את ראש' - אמר הקב"ה לישראל לא חיבבתי בריה יתירה מכם לכך נתתי לכם תלוי ראש (כמו נשיאת ראש – גודל וחשיבות) ודמיתי אתכם לי שכשם שיש לי תלוי ראש על כל באי עולם שנאמר "לך ה' הגדולה" כך לכם עשיתי להיות לכם תלוי ראש לכך נאמר 'שאו את ראש', לקיים מה שנאמר 'וירם קרן לעמו', וכן הוא אומר 'ונתנך ה' אלקיך עליון על כל גויי הארץ"

הציווי על המפקד נאמר בלשון "שאו" - לשון הגבהה, גדולה ורוממות. מפקד העדה וסידור המחנה כצבא ה' מרומם את ישראל להיות שלוחיו של מקום בארץ, ולהיות "עליון על כל העמים".

"למשפחתם"

עם ישראל מורכב משבטים, וכל שבט מורכב ממשפחות. ה' מצווה את משה לפקוד את הגברים למשפחותיהם ולשבטיהם, כפי שמבאר הרמב"ן: "והנה הביאו כל העדה איש שקלו, ואמרו לפני משה והנשיאים

'אני פלוני נולדתי לפלוני ממשפחת פלוני שהוא לשבט ראובן וזולתו" (א), יח). מנייני המשפחות והשבטים יצטרפו יחד למניין הכולל של עדת בני ישראל.

לכל שבט אופי מיוחד, תכונות מיוחדות ותפקיד מיוחד. גם בתוך השבטים, יש לכל משפחה את תכונתה הפרטית, המוסיפה גוון נוסף בתוך עניינו הכללי של השבט, וכן לכל פרט ופרט ישנה אישיות מיוחדת ותפקיד חשוב משלו. כל הפרטים, כל המשפחות לגוניהן וכל השבטים לתפקידיהם השונים נמנים באופן מפורט ולבסוף כולם מצטרפים למניין אחד - לכלל ישראל. אהבת ה' לעמו מתייחסת לא רק לעם ככלל, בו בחר ה' מכל העמים - אלא היא הולכת ומתפרטת עד לאהבה והערכה של כל אחד ואחד מעם ישראל באופן אישי.

"לבית אבתם"

"מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקום על שבט אביו" (רש"י).

מפסוק זה למדו חז"ל שייחוס האדם נקבע על פי אביו (רש"י קידושין סו: ד"ה 'כהנת').

בכדי לקרב את מושג הייחוס לעולמם של הילדים, נוכל לתת להם דוגמה מוכרת: מי שאביו כהן (או לוי), הרי אף הוא כהן למרות שאימו ישראלית. לעומת זאת גם מי שאימו בת כהן, איננו כהן אם אביו ישראל.

## המפקד מרומם ומגלה את מהותו וערכו של כל אחד ואחד מישראל

"במספר שמות"

כתב הספורנו: "כל אחד מאותו הדור נחשב בשמו המורה על צורתו האישיית, למעלתם, על דרך 'ואדעך בשם'". שמו של האדם מבטא את מהותו ותכונתו כפי שלימד הרב צבי יהודה בשיחותיו לפרשת שמות: "...השם הוא הנשמה... גילוי של העצם, המחיה... השם שייך לעצם מציאות הדבר או האדם...". המניין לא נעשה רק באופן כללי כאשר הפרטים נבלעים בו, אלא כל אחד ואחד מעם ישראל נמנה בדרך חשיבות – בשמו הפרטי המורה על מהותו ועל עניינו האישי המיוחד. כך נאמר במדרש: "אמר לו הקב"ה למנותם בכבוד ובגדולה, לכל אחד ואחד. לא תהיה אומר לראש המשפחה: 'כמה במשפחתך?' 'כמה בנים יש לך?', אלא בלהון יהון עוברים לפניך באימה וכבוד ואתה מונה אותם" (מובא ברמב"ן). וכן בעקדת יצחק כתב: "לומר שכל אחד מהם יהיה לו חשיבות בפני עצמו כמלך וכבוהן, וזה מעם נפלא שיוכיר הכתוב לכל אחד בשמו ויחסו בשווה... כי כולם שווים במעלה ומעלת כל אחד נפרדת ממעלת חברו". והמלבי"ם כתב: "כל איש ואיש יש לו תכונה מיוחדת וסגולה פרטית שעל פיהן בשמות נקראו ועל כן נמנו במספר שמות שכל אחד יש לו ענין מיוחד וקדושה מיוחדת".

המפקד נעשה באופן המקריין לכל אחד ואחד מבני ישראל שהוא כפרט, ועניינו האישי המיוחד, חשוב וחביב לפני ה'. כל אחד ואחד מבני ישראל זוכה לפגוש את משה רבנו ואת אהרון הכהן ולהזדהות בפניהם בשמו הפרטי, המורה על עניינו ותכונתו. משה ואהרון מתייחסים לכל אחד ואחד באהבה ובחיבה, ואף מברכים אותו ומתפללים עליו, כפי שכתב הרמב"ן:

"הבא לפני אב הנביאים ואחיו קדוש ה', והוא נודע אליהם בשמו, יהיה לו בדבר הזה זכות וחיים, כי בא בסוד העם וככתב בני ישראל... וכן לכולם זכות במספר שימנו לפני משה ואהרון כי

ישימו עינם לטובה, יבקשו עליהם רחמים: 'ה' אלוהי אבותיכם, יוסף עליכם ככם אלף פעמים ולא ימעיט מספרכם". (פסוק מה)

### מבט לתלמיד

נתאר לתלמידים באופן ציורי וחי כיצד באים כל בני ישראל לפני משה ואהרן - כיצד פוקדים משה ואהרן כל אחד ואחד באופן אישי, שואלים אותו לשמו ומחשיבים ומייקרים אותו ואת עניינו ותפקידו המיוחד. נתאר כיצד משה ואהרן מברכים כל אחד ואחד באהבה רבה, כיצד נוקפת קומתו של כל אחד מהנפקדים כתוצאה מהמפגש המיוחד עם משה ואהרן ה'שמים עליו עינם לטובה', וכמה הוא חש חשוב, אהוב וחביב לפני ה', ולפני משה ואהרן נביאיו.

### "כל זכר לגלגלותם"

**רש"י** מעיר שהמפקד לא נעשה על ידי ספירה ישירה, כפי שניתן היה להבין מהלשון "לגלגלתם", אלא על ידי שקלים, כלשון הפסוק **בפרשת פקודי**: "בקע לגלגלת מחצית השקל בשקל הקדש" (שמות לח, כו), וכן למד **הרמב"ן** מלשון הכתוב בפסוק ג': "תפקדו אותם: "לרמוז שלא יספרם, אלא רק שיתנו כופר נפשם מחצית השקל, ובוה ישניח וידע מספר העם". כלשון הפסוק בפרשת **כי תשא**: "זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקדש". נזכיר לתלמידים את שלמדו בפרשת כי תשא (שמות ל יב) בדבר הציווי שלא למנות את ישראל באופן ישיר כי אם על ידי מנין השקלים שיביאו. (עיין בחוברת למורה שם)

### מהי מטרת המפקד?

מדוע דווקא בשלב זה, בא' באייר לשנה השנית, מצווה ה' למנות את ישראל?

### א. גילוי אהבת ה' לעמו

הבאנו לעיל את דברי **רש"י**, המבאר שריבוי המניינים שמונה ה' את

ישראל מבטא את חיבתו לעמו: "מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה – כשיצאו ממצרים מנאן, וכשנפלו בעגל מנאן, לידע מנין הנותרים, כשבא להשרות שכונתו עליהם מנאם – באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם".

### ב. מניין יוצאי הצבא לקראת הכניסה לארץ

מעבר לטעם הכללי של המניינים שמונה ה' את עמו מתוך אהבתו אליהם, במניין זה, ובעיתוי בו הוא נעשה ישנו עניין נוסף: כתב הרשב"ם: "לפי שמעתי צריכים ללכת לארץ ישראל ובני עשרים ראויים לצאת בצבא המלחמה... לכך ציווה הקב"ה בתחילת חודש זה למנותן".

והרמב"ן כתב: "ויתכן שנאמר עוד כי היה זה בדרך שהמלכות עושה בבואם למלחמה, כי עתה היו מזומנים לבנם לארץ ולבא במלחמה עם מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ועם השאר כלם, כמו שאמר: 'נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה'' והיו משה והנשיאים צריכין לדעת מספר חלוצי צבא המלחמה וכן מספר כל שבט ושבט ומה יפקוד עליו במערכות המלחמה, כי התורה לא תסמוך על הנם שירדוף אחד אלה". (פסוק מה)

פירוש זה מדויק בלשון התורה: "כל יוצא צבא בישראל" (בפסוק ג) – משמע שהמניין נעשה למטרת הערכת הכוח הצבאי של ישראל, וכפי שמדייק הרמב"ן: "וזה טעם 'כל יוצא צבא בישראל' כי המנין מפני צבא המלחמה", וכן כתב הכלי יקר: "ופשוטו הוא ש'יוצא צבא' היינו למלחמה כי אילו לא חטאו במרגלים היו נכנסין לארץ מיד".

### מבט לתלמיד

בני ישראל מזומנים להיכנס לארץ ולכובשה. צפויות לעם מלחמות קשות נגד עמי הארץ החזקים היושבים בערים בצורות. התורה מלמדת את ישראל לא לסמוך על הנס, אלא להאמין שהקב"ה יסייע להם בהשתדלותם, ומתוך כך להאמין בכוחם, להיערך, ולהכין את עצמם למלחמה. כחלק מההכנות הללו מצווים משה, אהרון והנשיאים למנות ולדעת את מספר החיילים שבעם ישראל ואת מספר החיילים שבכל שבט, על מנת להעריך את כוחם הצבאי הכללי, ואת כוחו הצבאי של כל שבט. על פי מידע זה יוכלו לנהל בתבונה את המערכה הקרבה.

### תפקיד הנשיאים במפקד

נאמר בפסוק ד: "ואתכם יהיו איש איש למטה איש ראש לבית אבותיו הוא".

הרמב"ן מבאר שלנשיאים היה תפקיד כפול במפקד: א. כיוון שהעם טרם סודר לשבטיו ולדגליו, ומשה נצטווה למנות את העם באופן מפורט למשפחותיו ולשבטיו, נדרשה עזרת הנשיאים בשייך הנימנים למשפחותיהם ולשבטיהם. ב. כיוון שהמניין נעשה גם כהכנה למלחמת כיבוש הארץ, לידע את מנין יוצאי הצבא, חשוב שגם הנשיאים, היוצאים בראש שבטיהם למלחמה (כדלקמן) ידעו את מניין יוצאי הצבא שבשבט שלהם.

בפסוק טז נאמר: "אלה קרואי העדה נשיאי מטות אבותם ראשי אלפי ישראל הם".

### דמותם של הנשיאים

כתב הנצי"ב בהעמק דבר: "היו מצוינים בתורה ויראת ה', עד שראויים היו להיות ראשים ולעמוד לפני ה' בראש השבט".

ניתן להסב את תשומת ליבם של הילדים את תשומת לבם לשלושת התארים שבפסוק:

"קרואי העדה" - פירש רש"י: "הנקראים לכל דבר השיבות שבעדה".

"נשיאי מטות אבותם" - הם נשיאי השבטים.

"ראשי אלפי ישראל" - כל אחד מהם ראש על כל אלפי האנשים שבשבטו (אבן עזרא).

הנצי"ב בהעמק דבר מפרש שהביטוי "ראשי אלפי ישראל" מבטא את כישורי המנהיגות הצבאית שהיו לנשיאים - שהיו מסוגלים להוביל אחריהם אלפי חיילים לקרב כשהם בראשם.

### מבט לתלמיד

נצייר לתלמידים את דמותם של הנשיאים:

גדולים בתורה וביראת שמים, מוכשרים וראויים להנהגת השבט, ואף בעלי הכישורים הדרושים לעמוד בראש הצבא, ולהנהיג את השבט במלחמה.

נדגיש לתלמידים שהאנשים המצוינים בתורה וביראה, הם הם הראויים להתמנות להנהגת השבט ולעמידה בראש עורכי המלחמה.

ניתן לשאול את התלמידים כבר בשלב זה, לאיזה שבט לא התמנה נשיא שיסייע לפקוד את העם? (לשבט לוי. בהמשך הפרק נבין מדוע וע"פ הרמב"ן בפסוק מז)

נאמר בפסוק יח: "ואת כל העדה הקהילו באחד לחודש השני ויתילדו על משפחתם לבית אבותם במספר שמות מבין עשרים שנה ומעלה לגלגלתם".

משה מזדרז בקיום הציווי, ובו ביום, ב"אחד לחודש השני" - בא' באייר, הוא מקהיל את העדה ומתחיל במפקד, כפי שאומר הרמב"ן:

"זיכור וריוות משה רבנו במצוות השם, כי ביום הדבור לקח את הנשיאים וחקהיל כל העדה והתחיל לפקוד אותם..."

"זיתילדו על משפחותם"

אחר שנקהלו העדה החלו להימנות, כאשר כל אחד ואחד נמנה כשייד למשפחתו ולשבטו. באופן זה נמנה גם המניין הכללי של כל העדה, וגם מניין כל שבט ושבט, וכפי שכתב הרמב"ן: "כאשר צוה אותם משה בן מפי הקב"ה נקהלו כל העדה כלם פתח אהל מועד. והנה הביאו כל העדה איש שקלו, ואמרו לפני משה והנשיאים: 'אני פלוני, נולדתי לפלוני, ממשפחת פלוני', שהוא לשבט ראובן וזולתו ומשה נותן שקלי כל שבט ושבט במקום מיוחד, וידע מספר הפרט והכלל".

**בפסוקים כ-מו** מפורטות תוצאות המפקד – מניין כל שבט ושבט, ולבסוף המניין הכולל של כל העדה.

אפשר לתת לתלמידים ללמוד את הפסוקים הללו בלימוד עצמי או בחברותות בליווי דף עבודה. כדאי להכין טבלה של שמות השבטים, מנייניהם, שמות הנשיאים, ומניין העדה הכללי.

## מנין העדה הכללי

נאמר **בפסוקים מה-מו**: "ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבתם מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל. ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים".

בשנה הראשונה, למחרת יום הכיפורים בו התרצה ה' לישראל אחר חטא העגל, נצטוו ישראל על בניית המשכן, ונצטוו להתפקד על ידי הבאת מחצית השקל לתרומת המשכן, כפי שנאמר בתחילת פרשת כי תשא (שמות ל, יא-ז). בפרשת פקודי מפורט המניין שהתקבל בסיומו של אותו מפקד: "שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים" (שמות לח כו). בין המפקד שבספר שמות, לבין המפקד שבפרקנו חלפו שבעה חודשים – ממחרת יום הכיפורים בשנה הראשונה, עד א' באייר בשנה



השנייה. ניתן לנסות לעורר את הילדים לשאול בעצמם: מה מפתיע בתוצאות שני המפקדים וביחס ביניהם?  
 במידה והשאלה לא עלתה מאליה, נוכל להפנות לדברי רש"י: "ואם תאמר: וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שווים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים?! ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני י"ט שנה שלא נמנו, ובשניה נעשו בני כ"י" וכן כתב האבן עזרא בפרשת פקודי (בפירוש הקצר): "והתימא – שהיה מספרם בשנה השנית כמו בשנה הראשונה" – וכי לא נפטרו אנשים, או הגיעו לשנתם העשרים במשך כל שבעת החודשים הללו?!

### מבט למורה

התשובות לשאלה זו רובן ככולן מורכבות ומעלות קשיים נוספים ולכן יש לשקול האם ללמד את התירוץ לשאלה זו בכיתה, או רק לעורר את השאלה, ולהותיר את התשובה לשנים בוגרות יותר. במקביל ניתן לאתגר תלמידים מסוימים שיתעניינו במיוחד בשאלה, למצוא תשובה בעצמם או בעזרת הוריהם. מכל מקום, ודאי ראוי שהמורה יכיר את התשובות לשאלה, ולשם כך הבאנו כאן בקצרה כמה תשובות מדברי המפרשים:

א. רש"י (בספר שמות ל, טז, ע"פ המדרש): מניין שנות האנשים לא נספר לפי יום הולדתם, אלא לפי מניין שנות העולם, לכן בין המניין הראשון שהיה אחר יום הכיפורים, לבין המניין השני שהיה באייר, לא נעשה אף אחד בן עשרים, שכן רק בא' תשרי יהפכו יחד כל בני הי"ט לבני כ'.

ב. רמב"ן (בספר שמות ל, יב): במניין הראשון נמנו גם הלויים, ובמניין בפרשתנו לא נמנו. סכום המניין בפרשתנו היה צריך להיות לכן נמוך בהרבה מהמניין בספר שמות. אך בדיוק כמספר הלויים שפחתו מהמניין – כן היה מניין אלו שגדלו ונעשו בני עשרים בין המניינים וכך נותר סכום המניין בעינו.

ג. רלב"ג: מניין הנעשים בני עשרים שנוספו על המניין, היה שווה למניין הנעשים בני ששים, שנגרעו מהמניין כיוון שאינם "יוצאי צבא", וכך נותר המניין זהה.

ד. הנצי"ב: נמנו רק 'יוצאי הצבא', ומאחר שבמניין הראשון נמנו 603,550 יוצאי צבא, נקבעה השראת השכינה על המניין הזה, ומעתה דאגו שכך יישאר מניין אנשי הצבא. ואף שודאי רבים נעשו בני עשרים – לא הכניסום לשורות הצבא אלא במידת הצורך למלאות מקום מי שנפטר וכדו'.

## מעלת הלויים ותפקידם (מז-נד)

נאמר בפסוק מז: "והלויים למטה אבותם לא התפקדו בתוכם".

כהקדמה ללימוד הפסוק ניתן לעורר את התלמידים להבחין בעצמם שמניין הלויים לא מופיע בין מנייני השבטים.

### משה מכוין לדעת המקום

עד כה לא נזכר בתורה שה' ציווה את משה לא לפקוד את הלויים בתוך בני ישראל; משה החליט מדעתו שלא למנותם. רק אחר שמציינת התורה כעובדה שהלויים לא נפקדו על ידי משה, ה' מצווה את משה: "אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל".

מסביר הרמב"ן: "הנה מתחילה ראה משה מדעתו שלא למנות הלויים..."

### מבט לתלמיד

נציין בפני התלמידים את מעלתו של משה, המכוון לדעתו של הקב"ה ולא מונה את שבט לוי, ואחר כך מקבל אישור אלוקי למעשיו. דעת משה מכוונת לדעת המקום. נוכל להזכיר גם את דרשת חז"ל בעניין שבירת הלוחות: "אשר שבירת" – "יישר כחך ששבירת" (מנחות צט.), אף שם שבר משה את הלוחות מדעתו, והסכימה דעתו לדעת המקום. (שיחות הרצי"ה)

## שבט לוי – לגיון של מלך

נאמר בפסוקים מח-מט: "וידבר ה' אל משה לאמר: אך את מטה לוי לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל".

פירש רש"י: "כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו".

שבט לוי הינו כמובן חלק בלתי נפרד מעם ישראל, אך יחד עם זאת הוא מובחן ממנו. שבט לוי אינו שבט כשאר השבטים. תפקיד מיוחד במינו מוטל עליו – "לגיון של מלך". "אך את מטה לוי לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל" – הלויים לא יהיו חלק מצבא הלוחמים ולא ימנו בכלל שאר השבטים. הם מובדלים לתפקידם הפנימי – "לגיון של מלך".

## מבט לתלמיד

בגוף האדם ישנם אברים שונים, ולהם תפקידים שונים: ישנם אברים הממונים על תפקודים פיזיים חיצוניים, ישנם אברים הממונים על תפקודים פנימיים וישנם אברים הממונים על תפקודים רוחניים ונפשיים. אף באומה ישנם שבטים שונים ולכל שבט תפקיד מיוחד. מתוך כל השבטים מתייחד שבט לוי בתפקידו הפנימי המיוחד – "לגיון של מלך". שבט לוי הוא איבר פנימי חיוני באומה המופקד על תפקודה הרוחני – על לימוד התורה, על קיום המצוות ועל עבודת המושכן.

## כתב הרמב"ם:

"...ויעקב אבינו לימד בניו כולם (דעת ה'), והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך ה' ולשמור מצוות אברהם, וציווה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא ישתכח הלימוד והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד ממעשיהם ולעבוד עבודה זרה

כמותן, חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות ומעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה..." (הלכות עבודה זרה א, ג)

ועוד כתב:

"...מפני שהובדל (שבט לוי) לעבוד את ה', לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים. שנאמר: 'ורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל'. לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורבין מלחמה כשאר ישראל... אלא הם חיל ה'. שנאמר: 'ברך ה' חילו'". (הלכות שמיטה ויובל י"ג, י"ב)

### מבט לתלמיד

לאור דברי הרמב"ם נתאר לתלמידים את דמותו של שבט לוי: נספר להם על בחירת יעקב אבינו בלוי, אבי השבט, להיות הממונה על לימוד ושמירת התורה בישראל. נספר על המשכת התפקיד אף לזרעו של לוי במצוות יעקב. נספר על נאמנותו הנפלאה של השבט לה' ולתורתו בכל ימי הגירות והשיעבוד במצרים. נזכר לתלמידים את נאמנות השבט לה' ולמשה בחטא העגל, נזכר שמשה ואהרן עצמם הינם מבני שבט מובחר זה, נאמר לתלמידים שאך טבעי הוא שמעתה ימונו הלויים להיות שומרי המשכן ועובדי עבודתו.

### מינוי הלויים לתפקידם

נאמר בפסוקים נ-נא: "ואתה הפקד את הלויים על משכן העדת ועל כל כליו ועל כל אשר לו: המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתוהו וסביב למשכן יחנו ובנסע המשכן - יורידו אתו הלויים, ובחנות המשכן - יקימו אותו הלויים, והזר הקרב יומת".

"הפקד את הלויים" - "לשון מינוי שררה" (רש"י). הקב"ה מצווה את משה למנות את הלויים מינוי של שררה - מינוי שיש בו חשיבות רבה, סמכות ושלטון. הלויים יהיו מופקדים, אחראים ובעלי הסמכות על:

"משכן העדות" - על המשכן עצמו.

"ועל כל כליו" – על כלי המשכן, כמנורה, השולחן והמזבחות.

"ועל כל אשר לו" – אלו הכלים המשמשים את הכלים הגדולים, כגון המלקחיים והמחתות של המנורה, הקערות והכפות של השולחן, וכל הכלים הדרושים לעבודות המזבח.  
(אבן עזרא)

ובמה מתבטאת אחריות הלויים על המשכן, כליו וכל אשר לו?  
"המה ישאו את המשכן ואת כל כליו" – הם הנושאים את המשכן ואת כליו בנסוע המחנה.

"והם ישרתוהו" – והם האחראים על שלמותו, לתקנו אם נפסד, ולהשלים את כליו אם חסרו. (נצי"ב)

"וסביב למשכן יחנו" – הלויים יחנו סביב המשכן, להזהיר ולשמור שלא יקרב זר אליו.

"ובנסע המשכן – יורידו אתו הלויים, ובחנות המשכן – יקימו אותו הלויים" – הלויים אחראים על פירוק המשכן לקראת מסע המחנה, והקמתו עם חניית המחנה.

### לסיכום:

**בחניית המחנה** מופקדים הלויים לחנות סביב המשכן ולשומרו לבל יקרב זר, וכן להשגיח על שלימותו ושלימות כליו.

**בהכנות למסע המחנה** מופקדים הלויים על פירוק המשכן

**במסע המחנה** מופקדים הלויים על נשיאת המשכן וכליו

**וכששוב חונה המחנה** הלויים מופקדים על הקמת המשכן מחדש.

בהמשך הפרשה, בפרק ג' נפגוש תפקידים נוספים של הלויים בעבודת המשכן באופן מפורט יותר.

## סדר החניה סביב המשכן

נאמר בפסוקים נב-נג:

”זחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאותם  
והלויים יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה קצף על עדת בני  
ישראל

ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות”.

פסוקים אלו מתחילים להפגיש אותנו עם עניינו של פרק ב', העוסק בסדר המיוחד של מחנה ישראל. בני ישראל מצווים לחנות סביב למשכן בסדר אלוקי מדוייק ומופלא, איש על מחנהו ואיש על דגלו כמפורט בהרחבה בפרק ב'. הלויים חונים במרכז המחנה סביב המשכן, ומהווים חיץ בין מחנה ישראל לבין המשכן – חיץ המבדיל את ישראל מהמשכן, ובזה מאפשר את החיבור המתוקן והראוי שלהם אליו.

”ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות” – הלויים סובבים את המשכן ושומרים עליו מבחוץ בכדי למנוע מבני ישראל להתקרב אליו שלא כראוי. בנוסף, יש בשמירה זו כבוד למשכן – ”אינו דומה פלטרין (ארמון) שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין” (רמב"ם, הלכות בית הבחירה ח א). וכך כתוב בספרי: ”הכהנים שומרים מבפנים והלויים מבחוץ, והם כולם כשומרים לראש המלך” (קרח קטז). וכן כתב הרמב"ם: ”שמירת המקדש מצוות עשה... שאין שמירתו אלא כבוד לו” (שם).

נאמר בפסוק נד: ”ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה בן עשו”.

הכתוב משבח את בני ישראל שעשו כדבר ה' ו”לא נגעו במשכן לעולם” (ספורנו, אבן עזרא), ובכך שמרו על המדרגות הראויות בתוך קדושת ישראל.

בעניין שמירת הלויים על המשכן נדגיש לתלמידים שני עניינים מרכזיים:

א. המשכן הוא מקום השראת השכינה בישראל. המשכן כולו בנוי באופן מהודר ומכובד מאוד, הוא בנוי מחומרים יקרים, משובחים

וחזקים, וכל מלאכתו נעשית על ידי אומנים מומחים. מראהו המכובד וההדור של המשכן פועל על לב כל הרואהו, וממלא אותו רגש כבוד ויראה לה', המשרה שכינתו במשכן. כהמשך לכל המבנה המכובד של המשכן, מהווים הלויים 'משמר כבוד' למשכן, בדומה לארמון של מלך חשוב שהשומרים עומדים סביבו ומוסיפים לו כבוד והדר. כפי שכתב בספר החינוך בשרשי מצוות שמירת המקדש: "כי בכבוד הבית סבה לתת מוראו אל לב בני אדם, ובכואנו שם לבקש תחינה ופליחה מאת אדון הכל יתרבו הלבבות אל התשובה במהרה... ומכבודו של בית הוא למנות עליו שומרין בדרך המלכים הגדולים..." (מצווה שפח)

**ב.** המשכן הוא הלב של מחנה ישראל. אין לישראל דבר יקר וחביב מהמשכן, ממקום השראת השכינה שבקרבים. התורה מחנכת אותנו שדווקא בשל הערך הגדול של המשכן עלינו לשמור ממנו את המרחק הראוי, ולא 'לגשת בכל עת אל הקודש'. שמירת הלויים על המשכן לא נועדה להרחיק את ישראל מהמשכן, אלא להפך – הלויים המזהירים את ישראל מקרבה יתרה למשכן, שומרים את ערכו המרומם של המשכן ומאפשרים את החיבור הנכון והראוי של ישראל אליו, באופן שלא ישפיל את המשכן חלילה, אלא ירומם את ישראל להיות ראויים, על ידי שמירת הסדר הכתוב בתורה, להתרומם ולהשתייך למעלת המשכן. כפי שכתב **בשם משמואל**: "אחר כל מהרתם והזדבכותם בעשיית המשכן ובליו... והיו עומדים בהשתוקקות גדולה להדבק בהשם יתברך, נאמר להם שיתרחקו... ובשביל זה נתקיים בהם 'מרחוק ה' נראה לי', וזכו לדגלים שעניינם הוא להדבק בהשם יתברך...". **ובשפת אמת**: "...כתיב 'שלום שלום לרחוק ולקרוב' - שיש זוכין אל השלמות על ידי קרבות ויש על ידי רחוקות, ולא עוד, אלא שמקודם כתוב 'לרחוק'".

## רעיונות מרכזיים בפרק א'

- ריבוי המניינים שמונה הקב"ה את ישראל ותכיפותם מצביע על אהבת ה' לעמו. מרוב חיבתם הוא סופר ומונה אותם שוב ושוב, מתוך דאגה לשלומם ומתוך שמחה בריבויים.
- מפקד העם נעשה לפי חלק מהמפרשים כחלק מהכנת צבא ישראל למלחמה במלכי כנען. התורה מחנכת אותנו לא לסמוך על הנס, אלא לעשות את כל ההשתדלות הדרושה בדרכי הטבע, ולבטוח בה' שיעזרו בהשתדלותנו ויתן לנו כח לעשות חיל.
- משה מצווה למנות את העם באופן מפורט לשבטים ומשפחות, משום שלכל שבט ולכל משפחה תכונות ייחודיות ותפקידים מיוחדים. יחד עם זאת כולם יחד מצטרפים למניין אחד של כלל ישראל – כגוף אחד בעל אברים מחולקים.
- כל אדם מישראל בא לפני משה ואהרון, מתברך מפיהם, ונמנה בשמו בפני עצמו, ללמדך שכל פרט ופרט מעם ישראל חביב וחשוב מאוד לפני ה'.
- דמותם של הנשיאים: גדולים בתורה, יראי אלוקים, ובעלי הכישרונות הדרושים לעמוד בראש השבט ולהנהיגו אף במערכות המלחמה. האנשים המצוינים בתורה וביראה, הם הראויים להתמנות להנהגה.
- מעלתו של משה רבנו, המזדרז לקיים את ציווי ה' למנות את ישראל מיד בו ביום שצווה, למרות שמדובר בציווי מורכב וקשה לביצוע.
- מעלתו של משה רבנו המכווין מדעתו לדעת המקום ולא מונה את שבט לוי.
- יש לשמור על קדושת המשכן לבל יקרב זר אליו שלא כדין. שמירת



המרחק הראוי מהמשכן היא המאפשרת את החיבור המתוקן אליו ואת קבלת השפעתו כראוי.

- מעלתם של ישראל המקבלים את ציווי ה' ומקפידים מאוד לשמור את המרחק הראוי מהמשכן
- שמירת המשכן מוסיפה לו כבוד והדר כדוגמת השמירה המוצבת על ארמונות המלכים. כבוד המשכן והדרו מביאים את ישראל ליראת ה' ולרצון להתקרב לעבודתו.

## פרק ב'

בפרקנו נושא מרכזי אחד:

סידור מחנה ישראל לדגליו

### פתיחה לנושא הדגלים

#### סידור המחנה לדגליו – סדר אלוקי מופלא

סדר מחנה ישראל, עליו מצוים ישראל בפרקנו, איננו עניין טכני או אסתטי בלבד. המחנה מסודר על פי ציווי ה' באופן מדויק ומפורט לפרטי פרטים, בסדר המארגן את רבבות היחידים מהם מורכב עם ישראל כסדר אחד, כגוף אחד שבלבו שורה השכינה.

הסדר האלוקי של המחנה מצד אחד מאחד את ישראל, במה שהוא מכליל את כולם במבנה אחד, ומצד שני מסדר את חילוקי המדרגות וחילוקי התפקידים שבתוך העם; לכל שבט יש את מקומו המיוחד במחנה, ואת הדגל הייחודי לו - עם הצבע והציור השייכים לעניינו המיוחד, וכן ישנם שבטים שהם ראשי מחנות, וישנם שבטים הכלולים במחנות הראשיים, ישנם שבטים הנוסעים ראשונים וישנם הנוסעים שניים או שלישיים, מחנה לוייה נמצא במרכז, סביב אוהל מועד ושאר השבטים סביבו - "אִישׁ עַל מַחְנֵהוּ וְאִישׁ עַל דָּגְלוֹ". העם מסודר לשבטיו בסדר אחד נפלא, הנותן מקום מיוחד ותפקיד מיוחד לכל שבט ושבט ולכל אחד ואחד.

"בני ישראל מופיעים בסדר אלוקי, סדר נפלא. במרכז נמצא היסוד הפנימי - המשכן והארון אשר בו, וכן הכהונה והלוויה שהן החלקים הפנימיים של כלל ישראל, ומסביב מסתדרים כל שבטי ישראל על פי סדר מיוחד ומפורט בפרטי פרטים".  
(שיחות הרצי"ה)

לא לחינם מופיע הציווי על סידור המחנה מיד אחרי מפקד העם. כתב האברבנאל: "היתה אחת מהכוונות שכיוון יתברך במנין העם במקום הזה כדי לסדר הדגלים". וברש"י הירש: "החלוקה למחנות מסביב לאוהל העדות היא תכלית המפקד כולו". כהמשך למפקד, בו נפקד כל אחד ואחד מעם ישראל בשמו, בתוך משפחתו ובתוך שבטו, והצטרפו כל השבטים יחדיו למניין כולל אחד - מצווים ישראל לסדר את המחנה על פי אותו העיקרון - ישנו מקום מיוחד לכל אחד ואחד מבני ישראל, ולכל שבט ושבט על פי עניינו ותפקידו, וכולם יחד מסודרים בסדר מופלא אחד סביב המשכן.

### סידור המחנה לדגליו - אהבה וגדולה שחלק ה' לישראל

סידור המחנה לדגליו יצר סדר נפלא ונהדר שהפליא את כל רואיו: המחנה מסודר שבטים-שבטים ומחנות-מחנות, כאשר לכל שבט דגל משלו, סדר המחנה נשמר בקפידה "איש על מחנהו ואיש על דגלו" והמשכן בכל תפארתו והדרו ניצב בלב המחנה כולו. אף בזמן המסע בדרכי המדבר, שבדרך הטבע יוצר תנועה, תזוזה וארעיות במחנה - נשמר הסדר על כנו בשלמות - "כַּאֲשֶׁר יִחַנו בֵּן יִסְעוּ אִישׁ עַל יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם". ישראל חשו בסדר המופלא הזה ביטוי לאהבה הרבה שה' אוהב אותם, ולכבוד הגדול שה' מכבד אותם, ואף האומות התמלאו פליאה ויראה למראה המחנה המסודר לדגליו, כפי שמופיע במדרש רבה:

"חֲבֵה גְדוּלָה חֲבֵה תְקֵדוּשׁ כְּרוּךְ הוּא שְׁעֵשָׂאם דְּגָלִים כְּמִלְאָבִי הַשָּׁרֵת, כְּדִי שִׁיחִיו נִבְרִין, וּמִנֵּין שְׁהוּא אֲהָבָה לְיִשְׂרָאֵל? שְׁכֵן שְׁלֵמָה

אומר: 'הביאני אל בית תנין ודגלו עלי אהבה'..."

"קדושים ונדולים היו ישראל בדגליהם וכל האמות מסתכלין בהם ותמהין ואומרים: מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלכנה ברה בחמה אימה בנדגלות?..."

"עד היכן חבגו עד היכן שמרו, עד היכן נצרו? בביכול עד באישון עינו, ראה היאך שמרו, עד היכן שמרו, היאך נצרו... שעשה אותם דגלים לשמו, אמר הקדוש ברוך הוא למשה עשה אותם דגלים לשמן, למת, שהם בני... והם צבאותי... ולפי שהן צבאותי אעשה אותם דגלים לשמי..."

"אף בלעם הביט בהם ויצאה עינו בנגדן שלא היה יכול לגע בהם, שנאמר 'וישא בלעם את עיניו, אלו הם הדגלים... מיכן למדנו שהיו הדגלים גדלה וגדר לישראל...'"

במהלך לימוד הפרק נשתדל להפגיש את התלמידים עם היופי, ההדר והפלא שבסדר האלוקי של המחנה, ועם האהבה הרבה שה' אוהב את ישראל, המתבטאת בגדולה המיוחדת שחלק להם לעיני כל אפסי ארץ.

### לסיכום - במהלך לימוד הפרק נשתדל להדגיש לתלמידים

#### ארבעה עניינים:

- א. סדר הדגלים מאחד את העם כגוף אחד, ויחד עם זאת נותן לכל שבט ושבט את מקומו המיוחד.
- ב. סדר הדגלים מאחד את ישראל סביב המשכן, סביב השראת השכינה שהיא לב המחנה המחייה את כולו.
- ג. סדר הדגלים היה סדר מלא הוד והדר, שהראה לעיני כל אפסי ארץ את גדולתם של ישראל וכבודם.
- ד. הציווי על סדר הדגלים נובע מאהבתו הרבה של ה' לעמו ישראל. ה' חפץ בטובתם של ישראל ובכבודם, ולכן ציווה אותם לסדר את המחנה בסדר מיוחד כל כך.

## סידור מחנה ישראל לדגליו

נאמר בפסוק ב: "אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאֶתֶת לְבֵית אֲבֹתָם יִחַנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנְּגֹד סָבִיב לְאַהֲל מוֹעֵד יִחַנוּ".

פסוק זה מתאר את השיטה על פיה מצווים בני ישראל לסדר את המחנה. נאריך בביאור פסוק זה, כיוון שרוב הפרק הינו פירוט של הנאמר בו.

"אִישׁ עַל דָּגְלוֹ... יִחַנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

לכל שבט מקומו המיוחד במחנה. השבטים מחולקים לארבעה מחנות, ולמחנה לוייה שבמרכזם, ולכל שבט ישנו מקום מדויק בתוך אחד המחנות. אין זה סדר אקראי, מקרי. סדר החניה והנסיעה של המחנה הוא סדר אלוקי מכוון ומדויק המסדר את כל שבטי ישראל, הנבדלים זה מזה בתכונותיהם ובתפקידיהם, כתמונה אחת שלמה, כגוף אחד בעל אברים שונים. בני ישראל מצווים להקפיד ולשמור על סדר המחנה. כשם שבגוף האדם לכל אבר תפקיד מיוחד ותכונה מיוחדת, ומתוך כך מיקום מכוון ומדויק בגוף - כך מסודרים כל השבטים בסדר אלוקי סביב המשכן, כאשר כל שבט ניצב במקום המדויק המתאים לתכונתו ולתפקידו בכלל ישראל.

וכך אומר הרצי"ה בשיחותיו: "כל שבטי ישראל מסודרים כגוף שלם, מוכנים ומזומנים להתקדם על פי ההנחיה האלוקית. כל שבטי ישראל מהווים יחד תמונה שלמה, בנין שלם ומסגרת שלמה, והם מופיעים מסודרים בשעה שהם חונים ויציבים ומתוך כך בשעה שהם נוסעים ונעים".

"כשם שבאורגניזם הבריא של גוף האדם יש סדר של מה, לב, ידים ורגלים, כך באורגניזם הכלל ישראלי. יש סדר מיוחד של שבטי ישראל, יש שיעור קומה שלם..."

## הדגלים והאותות

”אִישׁ עַל דְּגָלוֹ בְּאֶתֶת לְבֵית אֲבֹתָם יִחַנּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל”

מפרש רש"י: "כל דגל יהיה לו אות - מפה צבועה תלויה בו. צבעו של זה, לא בצבעו של זה, צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחושן, ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו".

לכל שבט יש 'דגל', כאמור כבר בפרק א': "וַיִּחַנּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל מַחְנֵהוּ וְאִישׁ עַל דְּגָלוֹ לְצִבְאוֹתָם" (פסוק נב). כאן נוסף ציווי שלכל דגל יהיה 'אות' - סימן (כמו 'אות ומופת') המאפיין את השבט שיופיע על דגלו. הדגלים הוסיפו לסדר הנפלא של המחנה תוספת יופי והדר, ובאמצעותם יכול היה כל אחד למצוא את מקום חניית שבטו בקלות. במדרש רבה נאמר שאת הנוהג המקובל כיום בעולם כולו, שכל מדינה עושה לה דגל עם סימן המאפיין אותה, למדו המלכויות ממחנה ישראל, בו הונהגה לראשונה הנהגה זו על פי ה': "סימנין היו לכל נשיא ונשיא - מפה, וצבע לכל מפה ומפה בצבע של אבנים טובות שהיו על לבו של אהרון, מהם למדה המלכות להיות עושין מפה וצבע לכל מפה ומפה".

### מבט למורה

יש להעיר שבתרגום יונתן בן עוזיאל מבואר שלא היה דגל לכל שבט ושבט, אלא לכל מחנה היה דגל אחד המייצג את שלושת השבטים (כפי שמושמע מלשון הפסוק: "דגל מחנה ראובן, דגל מחנה דן"). אנו הלכנו כאן על פי דרכו של המדרש האומר שלכל שבט היה דגל. הרש"ר הירש מאחד בין השיטות וכותב שהיה דגל לכל שבט ושבט, ומלבדם היו עוד דגלים אחרים שייצגו את ארבעת המחנות.

**במדרש רבה** ישנו פירוט יפה של ה"אותות" - של הצבעים והצורות שסימנו את דגלי השבטים. ניתן לצלם אותן לתלמידים ולהקריאו בכיתה:

"כל שבט ושבט נשיא שלו צבע מפה שלו דומה לצבע של אבנו  
(באבני החושן):

זראובן - אבנו אדם ומפה שלו צבוע אדם ומציר עליו דודאים.

שמעון - פטדה ומפה שלו צבוע ירק ומציר עליו שכם.

לוי - ברקת ומפה שלו צבוע שליש לבן ושליש שחר ושליש אדם  
ומציר עליו אורים ותומים.

יהודה - נפך וצבע מפה שלו דמותו כמין שמים ומציר עליו אריה.

יששכר - ספיר ומפה שלו צבוע שחר דומה לבחל ומציר עליו  
שמש וירח.

זבולון - יהלם וצבע מפה שלו לבנה ומציר עליו ספינה. על שם:  
זבולן לחוף ימים ישכן.

דן - לשם וצבע מפה שלו דומה לספיר ומציר עליו נחש על שם:  
יהי דן נחש.

גד - שבו וצבע מפה שלו לא לבן ולא שחר אלא מערב שחר ולבן  
ומציר עליו מחנה על שם: גד גדוד יגודנו.

נפתלי - אחלמה וצבע מפה שלו דומה לזין צלול שאין אדמותו  
עזה ומציר עליו אילה על שם: נפתלי אילה שלחה.

אשר - תרשיש וצבע מפה שלו דומה לאבן יקרה שמתקשמות בו  
הנשים, ומציר עליו אילן זית על שם: מאשר שמנה לחמו.

יוסף - שהם וצבע מפה שלו שחר עד מאד ומציר לשני נשיאים  
אפרים ומנשה, מצרים, על שם שהיו תולדותם במצרים. ועל מפה  
של אפרים היה מציר שור על שם: בכור שורו, זה יהושע שהיה

משכנא אפרים, ועל מפה שכנא מנשה היה מציר ראם על שם: וקרני  
ראם קרניו, על שם גדעון בן יואש שהיה משכנא מנשה.

בנימין - ישפה וצבע מפה שלו דומה לכל הצבעים לשנים עשר  
הצבעים ומציר עליו זאב על שם: בנימין זאב יטרף, לכך נאמר  
באתת שסימנין היו להם לכל נשיא ונשיא."

### המשכן – לב המחנה

"סָבִיב לְאַהֲלֵ מוֹעֵד יְיָנוּ"

הפסוק מדגיש שהסדר של מחנה ישראל סובב סביב אוהל מועד.  
אוהל מועד בו שורה השכינה, ניצב במרכז המחנה, כלב המצוי במרכז  
הגוף ומפיע רוח חיים בכל אבריו, וכן כתב האברבנאל: "וכאשר בזה  
האופן... יחנו כולם סביב למשכן, יהיה משכן ה' כלב שהוא באמצע הגוף  
והשכטים כאברים אשר סביבו, אין ספק שאיש על מקומו יבא בשלום".  
מחנה ישראל כולו מתחיה ומקבל השפעה של קדושה וטהרה ושל כוח  
ותעצמות ממשכן ה' שבלבו. על שבטי ישראל להתאים את כל סדרי  
חייהם לשכינה השורה בקרבם ובכך להתקשר אליה ולקבל את חיותם  
ממנה, כאברים הקשורים ללב ומקבלים ממנו את כל חיותם ועל פי רש"ר  
הירש).

### השראת השכינה במשכן – המשך מעמד הר סיני

הרמב"ן בהקדמתו לספר במדבר מקביל את המשכן והשראת  
השכינה שבקרבו להר סיני וכבוד ה' השוכן עליו: "...וגביל את המשכן  
בהיותו במדבר כאשר הגביל הר סיני בהיות הכבוד שם". וכן כתב בהרחבה  
בתחילת פרשת תרומה:

"וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו  
בנסתר. וכמו שנאמר שם 'וישכן כבוד ה' על הר סיני'... בן כתוב



במשכן 'וכבוד ה' מלא את המשכן' והיה במשכן תמיד עם ישראל  
הכבוד שנראה להם בהר סיני.

ובנא משה היה אליו הדבור אשר נדבר לו בהר סיני. וכמו שאמר  
במתן תורה 'מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך  
את אשו הגדולה', כך במשכן כתיב 'וישמע את הקול מדבר אליו  
מעל הכפרת מבין שני הכרובים וידבר אליו"

בני ישראל מצווים כעת לארגן את המחנה ולנסוע מהר סיני לארץ  
ישראל. קרוב לשנה חנו סביב ההר בו קיבלו את תורת ה'. משה עלה  
להר פעם אחר פעם וקיבל את מצוות ה' מפי הגבורה, וישראל ראו בכל  
עת את ההר, ומראות המעמד הנפלא שזכו לו שבו ועלו לנגד עיניהם.  
מלמדנו הרמב"ן שאף עתה לא עוזבים ישראל את ההר – ההר כביכול  
נוסע עמם. מעמד הר סיני אינו רק מאורע היסטורי חד פעמי, אלא  
נמשכת ממנו מציאות קבועה ומתמשכת של השראת שכינה בקרב  
מחנה ישראל. המשכן, הניצב בלב המחנה בכל תפארתו ובכל סדרי  
עבודתו, מטמיע בעם את האמונה באהבת ה' אותם, בהשגחתו עליהם,  
ובשכנו בקרבם בכל עת. הכרה זו מולידה בעם אהבה גדולה לה'  
המנהיג אותם כאב רחום ושוכן בתוכם, וכן מעוררת את העם ליראת  
ה', להכנעה בפניו ולשמירת מצוותיו.

כתב רבי יצחק עראמה בספרו **עקדת יצחק** (שער ע"ב):

"כי בישב (מלשון ישיבה) מצבם על זה האופן מהדגלים, בו יהיו  
פונים כל שבטיהם וצבאם ופקודיהם אל המקום המיוחד אשר בו  
משכן העדות אשר שכן עליו ה' על הכפורת בין שני הכרובים,  
שהכל הוא אות וסימן אל מושב אלוקים חיים ומלך עולם אשר  
דגליו סובבים אותו... ונמצאו כולם מכוונים לינם לאביהם  
שבשמים... כי בראותם שהיו כל מחניהם נפרשים ונבדלים אלפים  
אמה מהמשכן... ובקדש הקדשים הארון... והתורה האלוקית נתונה  
בתוכו, ישכילו וידעו כי היא עקר הכל... ויקבעו בנפשם היותה

תכלית כל המעשים ועיקרן ויבער בלבם בעוצם תשוקתה רשפי  
אש שלהבתיה לא תכבה".

### מבט לתלמיד

נתאר לתלמידים את המחנה המסודר סביב המשכן. נתאר את הרוממות השורה במחנה ישראל הרואים בכל עת את המשכן ניצב במרכז המחנה, בנוי בתפארתו בחנייתם, ונוסע עימם במסעיהם וחשים הם בכל עת את אותם תחושות מרוממות שחשו בעמדם סביב הר סיני.

נתאר כיצד נוכחות המשכן והשראת השכינה שבתוכו ממלאת את ליבם בשמחה, ביראה, בביטחון, בהתעלות ובתשובה. ניתן לצייר לתלמידים כיצד המפגש התמידי עם המשכן ממלא את ליבם של ישראל ברצון להיטיב זה לזה, מעורר בהם יראה שלא יפגעו זה בזה חלילה ונוטע בליבם חשק ושמחה לקיים את כל מצוות ה'. נתאר כיצד בעמדם מול אויביהם מתמלאים ישראל בביטחון בראותם את המשכן בקרבם, אין הם מפחדים מכל נוראות המדבר והם חשים שה' מלווה אותם באופן תמידי וקבוע, בכל אורחותיהם ובכל מהלך חייהם.

נדגיש לתלמידים את אהבת ה' לעמו ורצונו להלך עימם ולהשרות שכינתו ביניהם בכל עת, הן בחנייתם והן במסעיהם הקשים במדבר.

### סדר המחנה נשמר בקפידה אף בשעת המסעות

נאמר בפסוק ט: "רְאֵשׁוּנָה יִסְעוּ".

פירש רש"י: "כשרואים הענן מסתלק, תוקעים הכוהנים בחצוצרות, ונוסע דגל מחנה יהודה תחילה, וכשהולכין, הולכין בדרך חנייתו, הלויים והעגלות באמצע, דגל יהודה במזרח, ושל ראובן בדרום, ושל אפרים במערב, ושל דן בצפון".

הסדר המדויק של המחנה נשמר אף במסע המחנה, כאשר הדגלים

מסודרים בסדר קבוע על פי רוחות השמים. לעולם יהודה במזרח המחנה, ראובן בדרומו, אפרים במערבו ודן בצפון. בפסוקים ג-לא מפורט סדר המחנה לפרטי פרטי: מפורטים ארבעת המחנות ומיקומם במחנה ישראל, מפורטים השבטים החונים בכל מחנה, מפורטים מנייני המחנות, ומפורטים שוב מנייני השבטים. אחר שלמדנו את המשמעות הנפלאה של סידור המחנה לדגליו, נקרא עם התלמידים את הפסוקים הללו ונשתדל לעורר אותם להבין ולחוש שכל פרטי הפרטים המופיעים בפסוקים הינם רכיבים מהותיים וחשובים של המחזה הכללי המופלא – מחנה ישראל המסודר לדגליו. בנוסף, לשיקול דעת המורה, אפשר לתת לתלמידים לסכם את הפסוקים הללו על ידי שאלות סיכום וטבלה, תוך כדי לימוד עצמי או משותף. לבסוף ניתן לצלם להם, או אף ליצור איתם שרטוט סכמטי של המחנה כולו (מעין השרטוט המצורף בסוף הפרק).

למדנו בפרק א' על מפקד בני ישראל ותוצאותיו. תוצאות המפקד של כל שבט ושבט פורטו בפסוקים בסדר שנראה אקראי לחלוטין: ראובן, שמעון, גד, יהודה, יששכר, זבולון, אפרים, מנשה, בנימין, דן, אשר ונפתלי. לאור סדר הדגלים שלמדנו בפרקנו, מתבאר שהסדר בו פירטה התורה את מניין השבטים בפרק א, הינו סדר מדויק ביותר, וכפי שכתב החזקוני בפרק א: "השבטים נמנו כאן זה אחר זה בסדר הדגלים. ומתחיל מראובן הבכור, ואחריו יהודה הראש, ואחריו אפרים ודן". דהיינו, התורה פותחת את הפירוט במניין שבט ראובן, שהוא הבכור (כמפורש בפרק א פסוק כ), ואחריו מופיעים מנייני השבטים שחנו על דגלו - שמעון וגד. אחר כך מופיע מניין שבט יהודה, שהוא הנוסע ראשון, והשבטים החונים על דגלו, אחר כך אפרים ומחנהו, ולבסוף דן המאסף ומחנהו. ניתן לאתר תלמידים מסוימים המסוגלים לכך, ולהפגיש

אותם עם דברי החזקוני באמצעות עבודה עצמית עם שאלות מנחות:  
 נבקש מהתלמיד לערוך טבלה שתסדר את שבטי ישראל על פי מחנותיהם.  
 אחר כך התלמיד ירשום את סדר השבטים כפי שהוא מופיע בפרק א'.  
 ניתן לתלמיד לנסות להבחין בעצמו בקשר שבין סדר השבטים במניין לבין סדר הדגלים, ולבסוף נפנה אותו לעיין בדברי החזקוני.

נאמר בפסוק יז: "וַיִּנְסַע אֹהֶל מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֵה כַּאֲשֶׁר יֶחֱנֶה בֵּן יִשָּׁעוּ אִישׁ עַל יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם".

"וַיִּנְסַע אֹהֶל מוֹעֵד... בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֵה" – פירש רש"י: "וַיִּנְסַע אֹהֶל מוֹעֵד" – לאחר שני דגלים הללו". ובשפתי חכמים: "ופירוש בתוך המחנות, היינו מחנות ישראל שהן ד' מחנות – שתיים לפניו ושתיים לאחוריו...". אוהל מועד נוסע לאחר דגלי יהודה וראובן ולפני דגלי אפרים ודן, ונמצא שהוא "בתוך המחנות" – זמן נסיעתו בתווך בין נסיעת יהודה וראובן לנסיעת אפרים ודן.

"כַּאֲשֶׁר יֶחֱנֶה בֵּן יִשָּׁעוּ" – הזכרנו את דברי רש"י: "כשהולכים - הולכים בדרך חנייתן. הלוויים והעגלות כאמצע, דגל יהודה במזרח, ושל ראובן בדרום, ושל אפרים במערב, ושל דן בצפון" (פסוק ט). סדר המחנה נשמר לא רק בחנייה – במצב היציב והקבוע, אלא אף בדרך, שמטבעה לערער את הסדר והיציבות, מצווים ישראל להמשיך ולשמור על הסדר האלוקי הנפלא והמדויק של המחנה.

### מבט לתלמיד

נדגיש לתלמידים שהדרך מטבעה גורמת לתנועה, תזוזה וארעיות. שמירת סדר המחנה באופן מדויק אף בזמן המסעות הינה חלק מהסדר האלוקי המופלא של המחנה שהפליא את כל רואיו. עם שלם – אנשים נשים וטף, עם מקנה ורכוש רב, הולך דרך ארוכה בארחות המדבר ושומר לכל אורכה על סדרו האלוקי המיוחד.

### כפילות המניינים – להודיע חיבתן של ישראל

נאמר בפסוק לב: "אלה פקודי בני ישראל לבית אבתם כל פקודי המחנות לצבאתם שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים".

כתב הרמב"ן: "הזכיר כל זה, להודיע שמימי המנין ועד שנתקנו המחנות וחנו בן לדגליהם וכן נסעו, לא נפקד מהם איש. וזה מעשה נס שיהיו עשרים יום שלא ימות אחד מכל העם הגדול הזה".

נעיר את תשומת לב התלמידים לכך שיש בפסוקים כפילות גדולה ומיותרת לכאורה – אחר שבפרק א' פורטו כל תוצאות המפקד – מנייני השבטים ומניין העם בכלל, עתה בפרק ב', בפירוט סדר הדגלים, נכתבו שוב כל מנייני השבטים, מנייני המחנות ומניין העדה הכולל. לכאורה ניתן היה להסתמך על מנייני השבטים שפורטו בפרק א' ולהוסיף רק את מנייני המחנות. על כך נאמר במדרש רבה:

"אלה פקודי בני ישראל לבית אבתם" - בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני המקום, שהרי כתב הקדוש ברוך הוא חשבון ישראל ארבע פעמים בדגלים, שתי פעמים בפרט ושתי פעמים בכלל, ועוד מנה כל דגל ודגל בכלל ופרט, להודיע כמה היו חביבין לפניו, שהם היו צבאותיו ורוצה למנותן כל שעה, כאדם שיש לו סגלה חביבה עליו ביותר והוא מונה והוזר ומונה עד כמה פעמים, כדי שידע חשבונה וישמח בה על כל מנין ומנין. כך היה הקדוש ברוך

הוא שמח בזכירת מנין ישראל לומר כך צבאות יש לי בעולמי  
שעושיני רצוני ומתנחם בהם".

### מבט לתלמיד

נסביר לתלמידים שמניין בני ישראל לא נכתב בפסוקים רק בכדי  
שנדע שכך וכך היה מניינם – אילו היה זה מידע סתמי, לא היה  
צריך להיכתב שוב ושוב. המניין נכתב בכדי ללמדנו כמה חביבים  
ישראל לפני המקום. כל מילה בתורה מדודה ומדויקת, ולמרות זאת  
נכתב שוב ושוב מניינם של ישראל, ומניין כל שבט ושבת, וכל מחנה  
ומחנה, ללמדנו שכל אחד ואחד מישראל – כל אחד ואחד ממחנה  
יהודה או ממחנה דן, וכל אחד ואחד משבט מנשה או משבט נפתלי  
חשוב וחביב לפני ה'. לכן ה' חוזר שוב ושוב הן על מנין העדה הכללי  
והן על מנייני השבטים, ושמח בהם.

**נאמר בפסוק לד: "וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בֶּן חֲנֹה  
לְדַגְלֵיהֶם וְכֵן נָסְעוּ אִישׁ לְמִשְׁפַּחְתּוֹ עַל בֵּית אָבִיתּוֹ".** על כך נאמר **במדבר  
רבה: "מְגִיד הַקְּטוֹב שְׁמִיד הָיוּ יִשְׂרָאֵל זְרִיזִים לְקַבֵּל דְּבָרֵי הַמָּקוֹם בְּדַגְלִים וְלֹא  
עָבְרוּ לַעֲשׂוֹת".**

סידור המחנה על כל פרטיו, משפחותיו ושבטיו על פי הסדר המדויק  
של המחנות והדגלים דורש ארגון ועמל רב. ישראל מרוב רצונם לקיים  
מצוות ה' ומרוב שמחתם במצוות הדגלים המרוממת את המחנה כולו  
למעלה נפלאה, הזדרזו ככל יכולתם וניגשו מייד לקיים את מצות ה'  
ולסדר את המחנה למחנותיו ולדגליו בדיוק כפי שצו.

# סדר מתנה ישראל המסודר לדגליו

## רעיונות מרכזיים בפרק ב'

- הקב"ה אוהב את עמו וחפץ בטובתם, בהצלחתם ובגדולתם, מתוך כך הוא קובע להם סדר אלוקי מופלא ומיוחד במינו לסידור המחנה.
- סדר הדגלים דומה לסידור האברים בגוף האדם - לכל שבט ישנם תכונות מיוחדות ותפקידים מיוחדים, ומתוך כך מקום מיוחד במחנה, אך אין זה מורה חלילה על פירוד בין השבטים - אדרבא, סדר המחנה מאחד את כל השבטים בסדר אחד, כאברים שונים של גוף אחד.
- השראת השכינה במשכן היא המשך השראת השכינה על הר סיני. מעמד הר סיני אינו מאורע היסטורי חד פעמי - נמשכת ממנו מציאות קבועה ונצחית של השראת שכינה במשכן בלב מחנה ישראל.
- השראת השכינה בלב המחנה מזכירה וממחישה לישראל שהקב"ה אוהב אותם, משגיח עליהם ו"מתהלך בקרבם". החניה סביב למשכן ממלאת את לבם של ישראל ביראה, באהבה, בבטחון ובדבקות.
- מחנה ישראל סודר על פי ה' בסדר אלוקי נפלא ונהדר שהפליא את כל רואיו. סדר זה הראה לעיני כל אפסי ארץ את גדולתם של ישראל ואת אהבת ה' אותם.
- סדר המחנה הוא סדר אלוקי מדויק וישראל מצווים לשומרו באופן מלא אף בזמן המסעות, שמטבעם לערער את הסדר והיציבות.
- מנייני השבטים ומניין העדה נכתבו שוב בפרקנו אחר שכבר פורטו בפרק א' - להודיע חיבתם של ישראל לפני ה'. ה' אוהב את עמו, דואג לשלומם, ושמוח במניינם.



- מעלתם וזריזותם של ישראל שקיימו את ציווי ה' מייד וסידרו לאלתר את המחנה לדגליו.

## פרק ג'

**בפרקנו ששה נושאים עקריים:**

1. מפקד הכוהנים (א-ד)
2. העמדת הלויים לפני אהרון לשמור ולעבוד את עבודת המשכן (ה-י)
3. קדושת הלויים - תחת הבכורות (יא-יג)
4. מפקד הלויים (יד-ל"ט)
5. פקידת בכורות בני ישראל (מ-מג)
6. החלת הקדושה על הלויים ופדיון הבכורות (מד-נא)

## הקדמה

אחר שבפרקים א' וב' נפקד העם, וסודר סדר המחנה סביב המשכן, עתה, בפרקים ג' וד', אנו נכנסים פנימה ללב המחנה – ל'מחנה לוויה', ועוסקים בענייני המיוחד של שבט לוי. שבט לוי לא נמנה במניין העם ואיננו כלול בארבע המחנות. שבט לוי חונה במרכז המחנה, סביב המשכן, מיוחד לתפקידו הפנימי בעבודת הקודש במשכן. פרקנו עוסק בבחירה האלוקית בלויים ובהחלת הקדושה עליהם.

### מפקד הכוהנים (א-ד)

אחר שהסתיים מפקד שנים עשר השבטים, ופורטו תוצאותיו, מתבצע בפרקנו המפקד של שבט לוי, ומתבאר תפקידו של השבט כמסייע למשפחת הכהונה בעבודת הקודש.

## נאמר בפסוקים א-ב:

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אֶהְרֵן וּמֹשֶׁה בַּיּוֹם דִּבֶּר ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אֶהְרֵן הַבְּכֹר נֹדֵב וְאָבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר."

פרקנו פותח במפקד בני אהרון. בראשית מפקד הלויים מייחדת התורה מקום של כבוד למפקד משפחת הכהונה, לה מסייעים הלויים, ומונה את בני אהרון הכהנים בנפרד משאר שבט לוי. כפי שכתב הרמב"ן: "כאשר השלים מספר כל ישראל לתולדותם לבית אבותם ורצה להזכיר תולדות שבט לוי, התחיל בראשי השבט שהוא" ובדומה לזה כתב הרשב"ם: "תחילה מנה תולדות ישראל, ואח"כ תולדות הכהנים, ואח"כ תולדות הלויים".

## מבט לתלמיד

נסב את תשומת לב התלמידים לכך שגם בתוך שבט לוי - "לגיונו של מלך", ישנם חילוקי מדרגות בין קדושת הכהונה לקדושת הלוייה.

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אֶהְרֵן וּמֹשֶׁה... אלה שמות בני אהרון..."

שואל רש"י: "ואינו מזכיר אלא בני אהרון?" ומדוע נאמר אם כן "תּוֹלְדֹת אֶהְרֵן וּמֹשֶׁה"? מדוע נמנים בני אהרון גם כבניו של משה? ניתן לנסות לעורר את התלמידים לשאול בעצמם שאלת פשט זו. הרשב"ם והחזקוני מסבירים שהקדמה זו מכוונת להמשך הפרק, כאשר בתוך מניין הלויים, כלולים גם משה ובניו במנין "מִשְׁפַּחַת הָעֶמְרָמִי" (פסוק כז).

רש"י מביא פירוש נוסף על דרך הדרש מדברי הגמרא: "ונקראו תולדות משה, לפי שלמדן תורה. מלמד, שכל המלמד את בן חברו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" (סנהדרין יט):

### מבט למורה

- בלימוד פסוק זה ישנה הזדמנות מצוינת להרגיל את התלמידים ללמוד את הפסוקים מתוך ערנות, הבנה ושימת לב לקשיים וסתירות.
- חשוב להדגיש לתלמידים את ההבדל ואת היחס בין הפשט לבין הדרש. ראשית יש להשתדל להבין את הפסוק כפשוטו, ואחר כך יש מקום ללימוד על דרך הדרש, כאשר חשוב לשים לב ולהבחין בין פשט הפסוקים לבין הדרשות הנלמדות מהם.

נאמר בפסוק ג: "אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֲנִים הַמְשֻׁחִים"

אהרון ובניו נמשחו בשמן המשחה, כפי שלמדנו בספר שמות: "וְאֵת אֶהֱרֹן וְאֵת בְּנָיו תִּמְשָׁח וְקִדְשָׁתָם אַתָּם לְכַהֵן לִי" (ו, לו). התורה מציינת שבני אהרון הינם "כהנים משוחים" מפני שבדרך כלל רק הכהן הגדול נמשח בשמן המשחה. בני אהרון זכו להימשח יחד עם אביהם, על אף שבחיי אביהם שרתו ככהנים הדיוטים, כפי שמאיר הספורנו: "ולא קרה כן לדורות, כי אמנם לא נמשח שום כהן הדיוט בחיי הכהן הגדול".

## העמדת הלויים לפני אהרון לשמור ולעבוד עבודת

### המשכן (ה-י)

בפסוק ו נאמר: "הִקְרַב אֶת מֹשֶׁה לְוֵי וְהֶעֱמַדְתָּ אֹתוֹ לְפָנַי אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וְשָׂרְתוֹ אֹתוֹ."

זכה שבט לוי להתמנות לשרת את משפחת הכהונה ולסייע לכהנים בעבודת הקודש במשכן.

### מבט לתלמיד

נזכיר לתלמידים את הנהגתו של אהרון הכהן, שכאשר עלה משה אחיו הצעיר לגדולה, והוא הצטווה להיות לו לעזר, נאמר עליו: "וראך ושמח בליבו" (שמות ד, יד). נשוב ונתאר כיצד היה אהרון מוכן בשמחה ובלב חפץ להיות לעזר למשה אחיו, ולא התעורר בלבו שמץ קנאה או עלבון על תפקידו המשני ועל היותו עוזר לאחיו הצעיר. נתאר לתלמידים שכך אף הלויים הסכימו בחפץ לב, ושמחו מאוד בזכות העצומה שנפלה בחלקם - לשרת את אהרון ובניו ולהיות להם לעזר בעבודות המשכן.

### מהות השירות שמשרתים הלויים את הכהנים

"וְשָׂרְתוּ אֹתוֹ"

מהו השירות? זאת מפרטת התורה בפסוקים ז' - ח':

"וְשָׂמְרוּ אֵת מִשְׁמֶרְתּוֹ וְאֵת מִשְׁמֶרֶת כָּל הָעֵדָה לְפָנַי אֲהֵל מוֹעֵד לְעֵבֵד אֵת עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן. וְשָׂמְרוּ אֵת כָּל כְּלֵי אֲהֵל מוֹעֵד וְאֵת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעֵבֵד אֵת עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן"

"וְשָׂמְרוּ אֵת מִשְׁמֶרְתּוֹ"

"מִשְׁמֶרֶתוֹ" היינו תפקידו של הכהן עליו הוא ממונה (כמו "משמרות כהונה"). הכהנים מופקדים על שמירת המקדש, שלא יקרב זר באופן האסור, כפי שנאמר לקמן (יה, א): "אֲתָהּ וּבְנֵיךָ וּבֵית אָבִיךָ אֲתָדֶךָ תִּשָּׂאוּ אֵת עֹזֵן הַמִּקְדָּשׁ" (רש"י). אם כן, "וְשָׂמְרוּ אֵת מִשְׁמֶרְתּוֹ" הינו ציווי ללויים לסייע לכהנים במשמרתם - בתפקידם, בשמירת המקדש.

"וְאֵת מִשְׁמֶרֶת כָּל הָעֵדָה"

אמנם רק הכהנים נבחרו מכלל העדה לשמור על המקדש, אך באמת

שמירת המקדש היא 'משמרת כל העדה' - עם ישראל כולו מצווה להישמר ולא להתקרב למקדש שלא כראוי, נמצא שהלויים מסייעים לעדה כולה בשמירה זו, וכפי שכתב הרש"ר הירש: "למזבת עצמה ולצורך מילוי חובתה, שולחת האומה את הלויים אל משמרתם".

### מבט לתלמיד

נדגיש לתלמידים: מעלת הלויים אמנם מרוממת ומבדילה אותם מהעדה, אך אין זאת מעלה אישית בה הם מתנשאים על העדה. אדרבא, עניינם של הלויים הוא לשמור "את משמרת כל העדה" - לשרת את העם ולמלא את שליחותו בעבודת המשכן, נשיאתו ושמירתו.

**"לְעַבֵּד אֶת עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן"**

בנשיאת המשכן וכליו (אברבנאל).

**"וְשָׁמְרוּ אֶת כָּל כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד"**

על הלויים לשמור על שלמות כלי המשכן. כפי שכותב הנצי"ב: "שיהיו הכלים על מתכונתם בלי חסרון, שיהיה בהם כח לקדש, שאין בלי שרת מקדש אלא כשהיא שלמה". וכן כתב האברבנאל: "ושמרו עוד את כל כלי אהל מועד במשאם שלא יאבדו ולא יתקלקלו בנסיעות"

**"וְאֵת מִשְׁמַרְתּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"**

בהכנת כלי השרת הצטוו כל ישראל, מעתה אף שמירת הלויים על כלי המשכן משרתת 'את משמרת בני ישראל' ואינה שירות רק לכהנים. וכן כתב הנצי"ב: "על כל ישראל חובה לעשות כלי שרת כפי הצורך, וזה הומל על הלויים". וברש"י: "שכולן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלויים באים תחתם בשליחותם".

### סיכום תפקידי הלויים:

האברנאל מסכם ששירות הלויים מקיף שלושה תחומים:  
**האחד:** השיר שהיו הלויים משוררים על הדוכן בעת הקרבת הקרבנות.  
**השני:** השמירה שהיו הלויים שומרים את המשכן לבל יקרב זר אליו שלא כראוי.  
**השלישי:** כלי המשכן - נשיאתם במסע המחנה, ושמירתם שלא יאבדו ולא יתקלקלו במסעות.

נאמר בפסוק ט: "וַיִּנְתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִים נְתוּנִים הָיָה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

"מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - כמו 'מתוך בני ישראל'. משה מצווה להבדיל את הלויים מתוך כל העדה לשרת את הכהנים (רש"י).  
"נְתוּנִים נְתוּנִים" - הכפילות באה להדגיש ולציין שהלויים נתונים לכהנים לעזר לעולם. (אבן עזרא)

נאמר בפסוק י: "וְאֵת אַהֲרֹן וְאֵת בְּנָיו תִּפְקֹד וְשִׁמְרוּ אֶת כְּהֻנַּתם וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת."

"תִּפְקֹד" כאן אינו לשון מנין, אלא לשון הפקדה ומינוי. אחר שהתבאר תפקידיו של שבט לוי ככלל, מצווה משה להבדיל מתוך כלל הלויים את אהרן ובניו, ולמנותם לתפקידם המיוחד - לעבוד את עבודת המשכן הפנימיות כגון: קבלת דמים, הולכה, זריקה, שפיכה והקטרה. אלו עבודות שאינם מסורות לכלל השבט, אלא אך ורק לכהנים "וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת" (רש"י)

### מבט לתלמיד

נדגיש לתלמידים שמתוך שבט לוי, הופרשו הכהנים בציווי אלוקי, והופקדו על העבודות הפנימיות במשכן ובמקדש. משפחת הכהנים הינה חלק משבט לוי, אך הקב"ה ציווה להבדיל ולהבחין בין קדש לקדש - בין קדושת הכהונה לקדושת הלוייה.

## קדושת הלויים – תחת הבכורות. (פס' יא-יג)

נאמר בפסוקים יא-יג:

”וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. וְאָנֹכִי הִנֵּה לִקְחָתִי אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, תַּחַת כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם.  
כִּי לִי כָל בְּכוֹר, בְּיוֹם הַפֶּתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, הַקְּדָשְׁתִּי לִי  
כָּל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל, מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אָנֹכִי.”

בפסוקים אלו מתוארת השתלשלות העניינים שהביאה למינוי הלויים לתפקידם: בעקבות מכת בכורות, בה הבדיל הקב"ה בין בכורות מצרים לבכורי ישראל, הוקדשו הבכורות לעבודת המשכן, כפי שנאמר בספר שמות: "קִדְּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה לִי הוּא." (וג ב) וכפי שנאמר במשנה בזבחים: "עד שלא הוקם המשכן, היו הבמות מותרות, ועבודה בבכורות" (יד, ד). עקב כישלונם בחטא העגל, הפסידו הבכורות את מעלתם. לעומת זאת, שבט לוי שלא חטא ולא נכשל בחטא העגל, הובדל והורם מהעדה, והתמנה לדורות עולם לעבוד את עבודת המשכן במקום הבכורות.

בעצם, נבחר שבט לוי לעבודת הקדש כבר בשנה הראשונה ליציאת מצרים, מייד לאחר חטא העגל (ועיין רש"י דברים י, ח), אך הבדלת הלויים למעשה על ידי מנייתם בנפרד, הגדרת תפקידם ופדיון הבכורות על ידם, נעשתה רק בפרשתנו - בשנה השנייה ליציאת מצרים. כפי שכתב הרמב"ן בספר דברים: "כי לא הבדילם במעשה עד השנה השנית בחדש השני" (יח). וכן כתב האברבנאל: "שאף על פי שמזמן העגל נבחר שבט לוי לעבודת הקודש, הנה לא ציוה יתברך שימנה אותם ויפקוד עבודתם לבתי אבותם אלא במקום הזה..."

”וְאָנֹכִי הִנֵּה לִקְחָתִי אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל”

מפרש רש"י: "כשהטאו בעגל נפסלו (הבכורות) והלויים שלא עבדו עבודה



זרה נבחרו תחתיהם" בחירתו והבדלתו של שבט לוי מכל העם לעבודת הקודש היא שכר על כך שהיה נאמן לה', ולא נכשל בחטא העגל.

"לִי יְהוֹי אֲנִי ה'"

כתב האברבנאל: "וחתם הדברים באמרו 'אני ה' רצונו לומר: המשגיח בענייני בני אדם ולכן אנמול טוב אל הלויים..."

### מבט לתלמיד

נדגיש לתלמידים את מידת טובו של הקב"ה ואת נאמנותו לשלם שכר טוב ליראיו ולעושי רצונו.

"וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם"

לדורות. וכן אומר הספרי (בהעלותך, צ"ב) "כל מקום שנאמר 'לִי' הרי זה קיים לעולם ולעולמי עולמים... בלויים הוא אומר 'והיו לי הלויים'..." התורה מדגישה שבחירת הלויים היא לעולם, שלא כבכורות שהוחלפו.

### מבט לתלמיד

נסב את תשומת לב התלמידים ללשון הפסוק: "וְאֲנִי הִנֵּה לִקְחָתִי אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". נדגיש את הבחירה האלוּקִית בשבט לוי. בעקבות חטא העגל הקב"ה קובע ומצווה את משה להבדיל ולייחד את בני לוי, שלא יהיו עסוקים בצרכי החולין, אלא יהיו מיוחדים לעבוד את ה', לשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לעם (כדברי הרמב"ם, שמיטה ויובל פרק יג).

חשוב להדגיש זאת כהכנה ללימוד טענת קרח ועדתו, שטענו שמושה קבע על דעת עצמו את המדרגות והתפקידים של הכהנים והלויים, כפי שנלמד בהמשך הספר.

## מפקד הלויים (י"ד-ל"ט)

נאמר בפסוק טו: "פָּקֵד אֶת בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפַּחְתָּם כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וּמַעְלָה תִּפְקְדֵם."

"מִבֶּן חֹדֶשׁ וּמַעְלָה"

מצוות פדיון בכור חלה כאשר מגיע הבכור לגיל חודש, כמבואר בפרשת קורח. לכן גם הלויים, הנכנסים תחת הבכורות, נמנו "מִבֶּן חֹדֶשׁ וּמַעְלָה". (רשב"ם)

"פָּקֵד ... תִּפְקְדֵם"

למילה 'פָּקֵד' ישנה משמעות כפולה: גם לספור, וגם לְמַנּוֹת לתפקיד. את בני לוי מנו מבן חודש, ובכך גם מינו אותם לתפקידם. זו כוונת רש"י שכתב: "משיצא מכלל נפלים הוא נימנה ליקרא שומר משמרת הקדש".

בפסוק טז נאמר: "וַיִּפְקֵד אֹתָם מֹשֶׁה עַל פִּי ה' כַּאֲשֶׁר צִוָּה"

"עַל פִּי ה'"

מדוע במנין בני ישראל נאמר שמושה פקד את העם "כאשר צוה ה'" ולעיל א. יט), ואילו במניין שבט לוי נאמר שמושה פקד אותם "על פי ה'?" שאלה זו רמוזה בדברי רש"י כ'שאלה נסתרת', ובכדי לענות עליה הוא מביא את דברי המדרש:

"אמר משה לפני הקב"ה: 'היאך אני נכנס לתוך אוהליהם לדעת מנין יונקיהם?'"

אמר לו הקב"ה: 'עשה אתה את שלך ואני אעשה שלי' הלך משה ועמד על פתח האהל, והשכינה מקדמת לפניו, וכת קול יוצאה מן האהל ואומרת: 'כך וכך תינוקות יש באהל זה'. לבך נאמר - "על פי ה'".

שאר השבטים נמנו מבן עשרים שנה ומעלה, ולכן לא היה קושי למנותם, שהרי כולם באו לפני משה. הלויים לעומת זאת נמנו מבן חודש,

משה לא רצה להיכנס לאהלי העם כיוון שאין זה דרך צניעות, ולכן התקשה כיצד ימנה את התינוקות שאינם יכולים להתייצב למנין. בשל קושי זה ניתן למשה סיוע אלוקי מיוחד במנין תינוקות הלויים.

### מבט לתלמיד

בפסוק זה נדגיש לתלמידים:

- את צניעותו של משה שאינו רוצה להיכנס לתוך אוהלי בני ישראל.
- את אהבתו הרבה של הקב"ה לשבט לוי, עד שהוא בכבודו ובעצמו מסייע למנותם. נאמר במדרש (תנחומא ט"ז): "בְּרָא שְׁבֵטִים, בְּחָר לוֹ אֶחָד מֵהֶם, זֶה שְׁבֵט לְוִי, שְׁנֹאמַר: 'וּבָחַר אוֹתוֹ מִכָּל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכַהֵן לְךָ הוּא מִחֲבֹבּוֹ יוֹתֵר וְאָמַר לְמוֹשֶׁה בְּכָל פֶּעַם וּפְעַם, פֶּקֶד אֶת בְּנֵי לְוִי... וְלָמָּה מְנַאֵן? לְפִי שֶׁהוּן טָכְסִין שְׁלוֹ, וְהַמְלִךְ שְׁמֹחַ בְּטָכְסִין שְׁלוֹ הַרְבֵּה"

**פסוקים יז-לח:** בפסוקים אלו מפורטות תוצאות מפקד הלויים ומפורטות משמרותיו השונות. ננסה ליצור עם הילדים בלימוד פסוקים אלו תמונה שלמה של מנין הלויים, משפחותיהם, נשיאיהם, מקומם במחנה ומשמרותיהם.

ניתן לסכם זאת בטבלה, תוך כדי לימוד עצמי או משותף.

**האברבנאל** מעיר שבפירוט מניין הלויים מזכיר הכתוב את שמות משפחות הלויים, ואילו במניין בני ישראל לא הוזכרו שמות המשפחות. מסביר **האברבנאל:** "הלויים היתה עבודתם כפי משפחותיהם, כי משא בני קהת לא היה כמשא בני גרשום, ומפני זה הוצרך בלויים לזכור משפחותיהם. אבל בישראל לא היה דבר מזה, ולכך לא נזכרו בשבטים שמות המשפחות."

### מבט לתלמיד

נסב את תשומת לב התלמידים לחילוקי המדרגות והתפקידים הפנימיים בתוך שבט לוי בין משפחות השבט: גרשון, קהת ומרי.

**בפסוק כז**, בפירוט מנין בני קהת נאמר: "...שמונת אלפים ושש מאות שמרי משמרת הקדש"

תוספת זו – "שומרי משמרת הקודש" לא נאמרה בשאר מנייני השבט. **האברבנאל** מבאר שתואר זה נאמר על בני קהת בייחוד משום שבני קהת הופקדו לשאת את הדברים היותר מקודשים שבמקדש – הארון, השולחן, המנורה והמזבחות. "ולפי שהיה המשא הקדוש הזה לבני קהת ביחוד, נאמר בהם בלבד שיהיו שומרים משמרת הקדש, רוצה לומר כלי ההיכל וכלי קדש הקדשים."

**בפסוק לב** נאמר: "ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן, פקדת שמרי משמרת הקדש"

אלעזר מכונה "נשיא נשיאי הלוי" משום שהוא ה"ממונה על כולם", וזו כוונת המשך הפסוק: "פקדת שמרי משמרת הקדש" - "על ידו היא פקודת כולם" (רש"י)

נאמר **בפסוק לט**: "כל פקודי הלויים אשר פקד משה ואהרן על פי ה' למשפחותם, כל זכר שנים ועשרים אלף" שבט לוי הוא השבט הקטן ביותר מבחינה מספרית. מעט הכמות ורב האיכות.

### מבט למורה

בספר הכוזרי (מאמר שני, סימן כ"ו) מסכם ריה"ל את ענין משמרות הלויים בצורה נפלאה:

"ולעבודות האלה (עבודות המשכן) בחר האלוה בבני לוי, כי הם היו הקרובים אליו, ביחוד משעת מעשה העגל, כמה שנאמר: 'ויאספו אליו כל בני לוי';

בנבכד בבני לוי, כאלעזר, בחר האלוה לתת בידו את הדברים החשובים והעדינים ביותר, ככתוב: 'ופקודת אלעזר בן אהרון הכהן שמן המאור וקמורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה', כל אשר דבקה בהם האש הרקה ואור החכמה והרעות, ואף אור הנבואה על ידי האורים ותומים'.

ובידי הנכבדה במשפחות ה'לויים' אחרי אלעזר, הלא היא משפחת 'בני קהת', מסר את נשיאת הכלים הפנימיים של המשכן: 'הארון והשולחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש אשר ישרתו בהם', ועליה נאמר: 'כי עבודת הקדש עליהם-בכתף ישאו'.

הלא בן הדבר גם כגוף: האברים הפנימיים אשר בו, אין להם עצמות אשר תסייענה בנשיאתם, רק הכוחות הפנימיים ורוחות החיים נושאים אותם על כל הדבק בהם.

ולמשפחה הבאה אחרי משפחת קהת, לבני גרשון, מסר האלוה את נשיאת הכלים הרכים החיצוניים, כגון: יריעות המשכן, ואהל מועד ומכסהו, ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה.

ולמשפחה שאחריה, לבני מררי, את נשיאת הכלים הקשים: 'קרסיו וקרשיו, בריחיו, עמודיו ואדניו'.

שתי המשפחות האלה נסתייעו בנשיאתם על ידי עגלות, כפי משאן: 'שתי העגלות לגרשון, וארבע העגלות למררי כפי עבודתם'.

כל זה מסודר ומודרג לפי החכמה האלוקית."

## פקידת בכורות בני ישראל (מ-מג)

כהמשך למניין הלויים והפקדתם על משמרותיהם, מצווה משה לבצע בפועל את מעשה ההחלפה – לפדות את הבכורות, ולהחיל את הקדושה על הלויים. אמנם כבר לאחר חטא העגל גזר ה' שהבכורות יוחלפו בלויים, אך פקיעת הקדושה מהבכורות וחלותה על הלויים בפועל, לא חלה עד שעשה משה את מעשה הפדיון (נצי"ב). כהקדמה למעשה הפדיון, מצווה משה למנות את הבכורות, כפי שנאמר בפסוק מ: "ויאמר ה' אל משה פקד כל בכר וזכר לבני ישראל מבן חדש ומעלה ושא את מספר שמותם".

**בפסוק מא נאמר: "ולקחת את הלויים לי אני ה' תחת כל בכור בבני ישראל".**

"ולקחת את הלויים" היינו – עשה מעשה לקיחה וקידוש בפועל שיחיל את קדושת הלוייה על הלויים, והוא, שיקח משה בכור ובן לוי ויאמר לבכור "פדאך בן לוי זה" (כמבואר בגמרא בסנהדרין יז): על ידי מעשה זה תפקע הקדושה מהבכור ותחול על הלוי.

על מעשה הלקיחה והפדיון עצמו יצווה משה רק בפסוק מ"ה, שם נאמר: "קח את הלויים תחת כל בכור וכו'", כעת רק מודיע ה' למשה את מטרת מנין הבכורות – "פקד כל בכור זכר" על מנת שאחר המנין, תיקח את הלויים ותקדשם תחת הבכורות בהתאם למניניהם. (העמק דבר ואברבנאל)

**"וזאת בהמת הלויים תחת כל בכור בבהמת בני ישראל"**

בספר שמות למדנו שקדושת הבכורה חלה לא רק על בכור האדם כי אם גם על בכור הבהמה: "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא" ושם נאמר "וכל פטר חמור תפדה בשה" (שמות יג). בדרך כלל מצווים ישראל לפדות את פטרי חמוריהם בשה, אותו עליהם לתת לכהנים. בפסוקנו ישנו ציווי מיוחד רק לזמן זה, לפדות את פטרי חמורי ישראל בבהמות שכבר נמצאות ביד הלויים.

יש לשים לב שפדיון בכורות הבהמה על ידי בכורות הלויים לא הועיל אלא לפטרי החמור של ישראל, ולא לבכורות הבהמות הטהורות. בכור בהמה טהורה לא ניתן לפדיון, כפי שנאמר: "אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה קדש הם..." (במדבר יח יז). וכך אומר רש"י על הפסוק שלנו: "לא פדו בהמות הלויים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא את פטרי חמוריהם".

**נאמר בפסוק מג: "ויפקוד משה... את כל בכור בבני ישראל, ויהי כל בכור... שנים ועשרים אלף שלושה ושבעים ומאתיים"**

במפקד הלויים נמנו 22,000 לויים, ובמפקד הבכורות נמנו 22,273 בכורות. אם כן, 22,000 הלויים יפדו 22,000 בכורות ויכנסו תחתם

לעבודת הקודש, ועדיין ישארו 273 בכורות שאין כנגדם בן לוי לפדותם. בפסוקים הבאים יתבאר כיצד יִפְדו גם הם.

### החלת הקדושה על הלויים ופדיון הבכורות (מד-נא)

**בפסוקים מה-מח** נאמר: "קח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל ואת בהמת הלויים תחת בהמתם והיו לי הלויים אני ה'. ואת פדויי השלושה והשבעים והמאתיים העודפים על הלויים מבכור בני ישראל, ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת... ונתת הכסף לאהרון ולבניו פדויי העודפים בהם " כעת מצווה משה לעשות את מעשה הלקיחה וההחלפה בפועל - להכניס את הלויים לקדושת הלוייה, להיותם עובדי עבודת הקודש, לפדות את הבכורות מקדושתם. משה מצווה לקחת ולקדש את 22,000 הלויים, ובכך לפדות 22,000 בכורות. כל בני לוי וכל הבכורות ניגשו אל משה, ומשה אמר לכל בכור ובכור: "פדאך בן לוי זה" ובכך פקעה הקדושה מאותו בכור וחלה הקדושה על הלוי. 273 הבכורות העודפים על הלויים יִפְדו על ידי חמשה סלעים שיתן כל אחד מהם למשה, ומשה יתנם לאהרון ולבניו.

**בפסוקים מט-נא** נאמר: "ויקח משה את כסף הפדיום מאת העודפים על פדויי הלויים... חמשה וששים ושלוש מאות ואלף בשקל הקודש ויתן משה את כסף הפדיום לאהרון ולבניו על פי ה', כאשר צוה ה' את משה". משה מקיים את מצוות ה' - לוקח חמשה שקלים מכל אחד מהבכורות העודפים, ונותן את סך כל השקלים, העולה ל-1365 שקלים לאהרון ובניו.

עולה מהפסוקים שרוב הבכורות נפדו על ידי החלפתם בבן לוי, ומיעוטם נפדו על ידי מתן חמשה שקלים. יש לשאול, כיצד יש להחליט אלו בכורות יפדו על ידי הלויים, ואלו בכורות ישתייכו לאותם 273 העודפים שיתנו את כסף פדיונם לכהנים?

על כך נאמר בגמרא (סנהדרין יז.): "הביא (משה) שנים ועשרים אלף פתקין וכתב עליהם: 'בן לוי', ומאתים ושבעים ושלשה פתקין כתב עליהם: 'חמשת שקלים', בללן ונתנן בקלפי. אמר להם: באו וטלו פתקיכם. מי שעלה בידו 'בן לוי' אמר לו: כבר פדאך בן לוי. מי שעלה בידו 'חמשה שקלים' אמר לו: תן פדיונך וצא". (רש"י, פסוק ג)



## רעיונות מרכזיים בפרק ג

- שבט לוי כולו נבדל ומורם מכלל העם לעבוד את עבודת המשכן. בתוך קדושת הלוייה ישנה חלוקת מדרגות: הכהנים מורמים מתוך שבט לוי לעבודות שבמשכן פנימה, ואף בין הלויים ישנה חלוקת תפקידים ומדרגות בין משפחות השבט – גרשון, קהת ומררי.
- מעלת לימוד התורה ומעלת המלמדה לתלמידים – "המלמד את בן חבירו תורה כאילו ילדו"
- מעלת הלויים לא מפרידה אותם מהעם, אדרבא, הלויים הם שלוחי האומה כולה ושומרי משמרתה, משמרת הקודש, המשכן וכליו.
- מעלתם של הלויים ששמחו לעזור לכהנים בעבודת הקודש, ולא התעורר בליבם שמץ קנאה או צער על כך שתפקידם הוא משני לתפקיד הכהנים.
- הבדלת המדרגות בין ישראל ללויים ובין הלויים לכהנים הינה גזרה אלוקית.
- צניעותו של משה שלא רוצה להיכנס לאוהלי שבט לוי.
- אהבת ה' לשבט לוי, עד שמסייע בעצמו למנינם.

## פרק ד'

**בפרקנו שני נושאים עיקריים:**

1. ציווי על מניין בני קהת (א-ד)

2. הכנת כלי המשכן למסע המחנה (ה-כ)

### הקדמה למניין בני קהת

בפרקנו שוב מצווה משה למנות את הלויים (מניין בני קהת מופיע בפרשתנו, ומייד לאחריו, בתחילת פרשת נשא, מופיעים מנייני משפחות גרשון ומררי). שני מניינים נמנו הלויים:

בפרק הקודם, נמנו הלויים על מנת להכניסם לקדושתם תחת בכורות בני ישראל.

כיוון שחובת הפדיון חלה על הבכור משיצא מכלל נפל, בגיל חודש, לכן גם הלויים הנכנסים תחת הבכורות נמנו במנין זה "מבן חודש ומעלה".

בפרקנו נמנים שנית הלויים, ומתפרש התפקיד המדוייק של כל אחת ממשפחות הלויים בנשיאת המשכן וכליו. לכן במנין זה נמנים הלויים מבן שלושים ועד בן חמישים שנה, על מנת למנות את הראויים לעבודת נשיאת המשכן כפי שנאמר **בפסוק ג**: "מבן שלושים שנה ועד בן חמישים שנה כל הבא לצבא לעשות מלאכה באוהל מועד", וכפי שמבאר **האברבנאל**: "ואחרי שצווה על המניין הראשון, צווה בפרקנו על המניין השני מהם, וצווה שימנה אותם מבן שלושים שנה ועד בן חמישים שנה. והמניין הזה נועד לדעת הבחורים אשר בהם כרי שיישאו המשא הראוי להם.

ולפי שעבודת הקדש עליהם ככתף יישאו, לכן נבחרו מבין שלושים שנה ועד בן חמישים שנה, כי אז האדם בכוח גבורתו לשאת משא על שכמו, גם להוריד את המשכן ולהקימו.

### ציווי על מניין בני קהת (א-ד)

נאמר בפסוקים ב-ג: "נשא את ראש בני קהת מתוך בני לוי למשפחתם לבית אבתם".

מניין הלויים השני פותח במנין בני קהת, לעומת המנין בפרק ג' בו נמנו בני גרשון ראשונים. לכאורה ההגיון מורה לפתוח בבני גרשון כיוון שגרשון הוא בכורו של לוי. צריך להבין אם כן מדוע בפרקנו ציווה הקב"ה למנות דווקא את בני קהת ראשונים?

כתב האברבנאל: "נתעלו בני קהת לפי שהם היו נושאים את ארון העדות וכל בלי ההיכל ומזבח העולה, ומפני מעלת קדושה שקנו מפאת משאם זכרם הכתוב ראשונה"

לכן גם נאמר: "נשא את ראש בני קהת מתוך בני לוי" וכפי שפירש האברבנאל: "שהם מעולים וחשובים מכל שאר בני לוי וזהו אמרו 'מתוך בני לוי' רוצה לוצר שינמלם וינשאם בכבוד יותר מכולם".

וכך כתב ריה"ל בספר הכוזרי: "ובידי הנכבדה במשפחות הלויים, הלא היא משפחת בני קהת, מסר את נשיאת הכלים הפנימיים של המשכן: הארון והשולחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש אשר ישרתו בהם" (מאמר שני כו).

נאמר בפסוק ג': "מבן שלושים שנה ומעלה ועד בן חמישים שנה כל בא לצבא לעשות מלאכה באוהל מועד" לעומת זאת, בפרשת בהעלותך נאמר: "מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבוא צבא בעבודת אוהל מועד" (ח,כד). אם כן, בפרשתנו נאמר שהלויים מתחילים לעבוד באוהל מועד בגיל שלושים, ואילו בפרשת בהעלותך נאמר שמתחילים לעבוד כבר

בגיל עשרים וחמש! מסביר רש"י: "מבן כ"ה בא ללמוד הלכות עבודה, ולומד חמש שנים וכן שלושים עובד" (ח,כד).

נאמר בפסוק ד': "זאת עבודת בני קהת באהל מועד קדש הקדשים "

פירש רש"י: "המקודש שבבולן, הארון, והשולחן, והמנורה המזבחות והפרוכת וכלי שרת".

עבודת בני קהת היא לשאת את כלי המשכן הפנימיים כגון: הארון, השולחן, המנורה והמזבחות, כמבואר בהמשך הפרק. כלים אלו הם הכלים המקודשים ביותר במשכן, ומעלת קדושתם גבוהה ממעלת היריעות, הקלעים, הקרשים והעמודים – השייכים לצד החיצוני – למחיצות המשכן. לכן אומר הכתוב שעבודתם של בני קהת היא "קודש הקדשים" – שאר חלקי המשכן קרויים "קודש" והכלים הללו קרויים "קודש הקדשים" – הם הקדושים ביותר בתוך הקודש – 'הקודש של הקודש'.

## הכנת כלי המשכן למסע (ה-כ)

בפסוקים ה- טז מפרטת התורה את סדר נשיאת כלי המשכן הפנימיים על ידי בני קהת.

נשיאת כלי המשכן אינה רק עניין טכני של העברת חלקי המשכן ממקום חנייה אחד למשנהו. הקב"ה משרה שכינתו במשכן שבלב המחנה לא רק בזמן החניה כשהמשכן בנוי בכל תפארתו, אלא אף בזמן מסע המחנה, כשהמשכן מפורק ונישא על ידי בני לוי השראת השכינה נמשכת – "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויביו". כך אומרת הגמרא בזבחים: "ונסע אוהל מועד" – אף על פי שנסע אהל מועד הוא" (סא:), וכן פירש כאן הרש"ר הירש: "קדושת המשכן לא פסקה בשעת

המשא, גם אחרי שנתפרק לחלקיו". לכן אף בנסוע המחנה כאשר המשכן מפורק, משא כלי המשכן טעון סדר מדויק על פי ה'.  
הכנת כלי הקודש: הארון, השולחן, המנורה והמזבחות למסע נעשית על ידי הכהנים, שרק הם רשאים לגעת בכלי הקודש. הכהנים מכסים את הכלים על פי סדר מדויק המפורט בפסוקים, ורק אחר כך רשאים הלויים לגשת ולשאת אותם כאשר הם כבר מכוסים ומוכנים לנשיאה, כפי שנאמר **בפסוק טו**: "וכלה אהרון ובניו לכסות את הקדש ואת כל כלי הקדש בנסוע המחנה ואחרי כן יבואו בני קהת לשאת ולא יגעו אל הקודש ומתו..."

### הכנת ארון העדות למסע

התורה פותחת את הציווי על הכנת הכלים בהכנת וכיסוי ארון העדות כיוון שבו היו לוחות העדות והוא עיקר המשכן (אברבנאל), כפי שכתב **הרשב"ם**: "הארון הוא העיקר של 'ועשו לי מקדש'" (שמות כה י).

נאמר **בפסוקים ה-ו**: "ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורידו את פרכת המסך וכסו בה את ארון העדות ונתנו עליו כסוי עור תחש מלמעלה ושמו בדיו"

"בנסע המחנה" – כמובן אין הכוונה שרק אחר שהחל המחנה ליסוע הזדרזו הכהנים להכין את המשכן למסע, שזה לא כבוד למשכן, אלא מרגע שהסתלק הענן הכהנים יודעים שהמחנה מתחיל לנסוע, ואז הם ניגשים לכסות את כלי הקדש בכדי שבני קהת יוכלו לשאתם. (רש"י)  
בשל מעלתו וחשיבותו של ארון העדות, צווה ה' את הכהנים לכסותו בשלושה כיסויים, כפי שמסכם האברבנאל:

**האחד** – הפרוכת המבדילה בין הקדש לקדש הקדשים כאשר המשכן בנוי, כפי שנאמר: "והורידו את הפרוכת וכסו בה את ארון העדות".  
**השני** – כסוי עור התחש הניתן מעל הפרוכת, להגן מן המטר ומן האבק.

**השלישי** – בגד כליל תכלת הניתן מעל כיסוי עור התחש לכבוד.

## כתב הרמב"ן:

"שאר כל הכלים, השולחן והמנורה והמזבחות, היה נראה עליהם מלמעלה מכסה עור תחש (כדי להגן מהגשמים והאבק), אך בעבור מעלת הארון לא היה נראה עליו כסוי עור תחש, אבל היו מכסים אותו כפרוכת שהוא המסך שלו, ומכסים את שניהם במכסה עור תחש בעבור הגשמים, ופורשים על הכול בגד כליל תכלת מלמעלה, שיהיה נראה עליו הבגד הנכבד שהוא כעצם השמים לטוהר" **והוסיף האברבנאל:** "והיה זה להבדילו משאר הכלים כדי שכל הרואה יכיר ידע כי שם הקדושה האלוהית".

התכלת דומה לרקיע וכעצם השמים לטוהר, והוא רומז על השראת השכינה ומביא את רואיו לאהבת ה' וליראתו, כפי שכתב ר' **צדוק הכהן מלובלין:** "החוש של תכלת הדומה לרקיע הממשיך יראת שמים ללב האדם" (פרי צדיק, קדושת שבת, מאמר ה).

"ושמו בדיו" – נצטוונו **בספר שמות** שלא להסיר את בדי הארון מטבעותיו שנאמר: "בטבעות הארץ יהיו הבדים לא יסורו ממנו" (כה טו). בטעם האיסור בארו **בדעת זקנים מבעלי התוספות** שם: "מפני קדושת הארון לא רצה הקב"ה שימשמשו בו להסיר הבדים ולהכניסם בטבעות, אבל [אלא] כשבאין לנושאו מחזיקין בראשי הבדים ונושאים, וכשמניחין אותו הולכין להם מיד מחמת אימת הקדושה".

מדוע אם כן נאמר כאן "ושמו בדיו"? הרי הבדים נתונים כל הזמן בטבעות?

אלא הכוונה בפסוקינו שיכוונו את הבדים הנתונים כבר בטבעות, באופן המתאים לנשיאת הארון. (אברבנאל)

### מבט לתלמיד

במהלך הלימוד על כיסוי הארון והכנתו למסע, נדגיש לתלמידים את קדושת ארון העדות. נזכיר להם שעיקר המשכן הוא ארון הברית, בו נמצאים לוחות העדות, עליהן כתובים עשרת הדברות שהן יסוד התורה כולה, כפי שכתב הריב"א: "צוה הקדוש ברוך הוא לעשות הארון תחלה שעקר המלאכה היה בשבילו שהלוחות מונחות בו" (שמות ל"ה) וכפי שכתב הרמב"ן: "עקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, כמו שאמר 'ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת' (שמות, כה ב).

נתאר לתלמידים כיצד אף בזמן המסע רואים ישראל בכל עת את ארון ה' נוסע עימם במרכז המחנה. מבין כל הכלים המכוסים, הנישאים על ידי הלויים, הם מבחינים בבגד התכלת המכסה את הארון, ויודעים שתחתיו מצוי ארון האלוקים ובתוכו לוחות הברית שקבלו בהר סיני. ראיית הארון, ובגד התכלת המיוחד המכסה אותו ממלאת את ליבם יראה, שמחה, ובטחון בה' השוכן בקרבם.

### הכנת השולחן למסע

נאמר **בפסוקים ז-ח**: "ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת ונתנו עליו את הקערות ואת הכפת ואת המנקיות ואת קשות הנסך ולחם התמיד עליו יהיה ופרשו עליהם בגד תולעת שני וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו בדיו"

גם את השולחן ואת כליו צווה הקב"ה לכסות בשעת המסע בשלושה כיסויים כפי שמסכם האברבנאל:

**האחד** – בגד תכלת הנפרש על השולחן כמו מפה לכבוד. מעל בגד התכלת מניחים את קערות השולחן, כפותיו ושאר הכלים המיוחדים לו, וכן את לחם הפנים.

**השני** – על הכלים שמעל בגד התכלת פורשים הכהנים בגד תולעת שני (בגד צבוע בצבע מיוחד, מעין צבע אדום) באופן שיהיו הכלים ולחם

הפנים בין שתי המפות. וכפי שאנו נוהגים בשבת לשים את הלחם בין שני מפות).

**השלישי** – על כיסוי תולעת השני פורשים עור תחש להגן מן המטר ומן העפר.

### מבט לתלמיד

במהלך לימודינו על כיסוי השולחן והכנתו למסע, נזכיר את מעלת השולחן, עליו מניחים הכהנים את לחם הפנים לכבוד לפני ה'. נוכל להזכיר את הניסים שנעשו בלחם הפנים דרך קבע - שהיה נותר חם וטרי מהנחתו על השולחן בערב שבת ועד אכילתו על ידי הכהנים בשבת שלאחריה, ושהיה מתברך במעיים, כך שמעט ממנו היה מושביע את הכהן האוכלו. נזכיר עוד שמכח קדושת השולחן הניצב במשכן פנימה מתברכים מוזנותיהם של כל ישראל, כפי שכתב הרמב"ן (שמות, כה כד): "השולחן בלחם הפנים בו תחול הברכה, וממנו יבוא השובע לכל ישראל"

### הכנת המנורה למסע

נאמר **בפסוקים ט-י**: "ולקחו בגד תכלת וכסו את מנורת המאור ואת נרותיה ואת מלקחיה ואת מחתותיה ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו לה בהם ונתנו אתה ואת כל כליה אל מכסה עור תחש ונתנו על המוט"

את המנורה וכליה צווה הקב"ה לכסות בשני כיסויים.

**האחד** – יכסו את המנורה עם כל כליה בבגד תכלת.

**השני** – על בגד התכלת ישימו מכסה עור תחש להגנה מפני הגשמים והאבק.

"ונתנו על המוט" – אין למנורה טבעות ובידים ולכן היא נשאת בתוך כיסויה על המוט.



### מבט לתלמיד

במהלך לימודינו על כיסוי המנורה והכנתה למסע, נזכיר את הדלקת הנרות במנורה היוצרת רוממות, כבוד ויראה כלפי המשכן וכלפי השכינה השורה בו (מורה נבוכים ג מה). נזכיר עוד את דברי הגמרא במסכת שבת (כב) בדבר הנר המערבי ועדותו על השכינה השורה בישראל: "...עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל... אמר רב זו נר מערבי", וכפי שפארש הריטב"א: "...נר מערבי היה דולק כל הלילה וכל היום עד בין הערביים בדרך נס" ניתן להוסיף ולהזכיר את פעולתה של המנורה, על ידה מאירה בישראל חכמת תורה שבעל פה, כפי שכתב הנצי"ב בספר שמות: "תכלית המנורה הוא להאיר כח הפלפול וחידושי תורה שיבא על דרך האמת" "ולזה הכח הנפלא שנקרא תלמוד ניתן כח המנורה אשר נכלל בו שבע חכמות וכל כוחות הנדרש לפלפולה של תורה"

### הכנת מזבח הקטורת למסע

נאמר **בפסוק יא**: "ועל מזבח הזהב יפרשו בגד תכלת וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו את בדיו"  
 מזבח הקטורת כוסה בשני כיסויים: בבגד תכלת לכבוד, ומעל בגד התכלת כיסוי של עור תחש להגן ממטר ואבק.  
 נאמר **בפסוק יג**: "ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש ונתנו אל בגד תכלת וכסו אותם במכסה עור תחש ונתנו על המוט"  
 שלא כשולחן וכמנורה, שכלי השרת שלהם כוסו יחד איתם באותם הכיסויים ונישאו איתם, את כלי השרת בהם נעשתה העבודה על מזבח הקטורת (כף לקטורת הסמים ומחתה לגחלים) יש לכסות בנפרד מהמזבח ולשאת על מוט נפרד.  
 כלי המזבח, היו מכוסים בשני כיסויים: בגד תכלת לכבוד, ומעליו כסוי עור תחש להגנה.

### מבט לתלמיד

כשאנו לומדים על כיסוי מזבח הקטורת וכליו והכנתם למסע, נחזור בקצרה עם התלמידים על קדושת ומעלת מזבח הקטורת. נזכיר שעליו מקטירים הכהנים את הקטורת בכל יום בבוקר ובערב. הקטורת היתה ממלאת את המשכן בריח נעים ומיוחד, ונעשתה לכבוד לה' השוכן במשכן, כפי שכתב הספורנו (שמות, ל א): "ענין זה המזבח לכבוד את האל יתברך אחרי בואו לקבל ברצון עבודת עמו בקרבנות הבוקר והערב, ולשחר פניו במנחת קטורת, על דרך 'הבו לה' כבוד שמו שאו מנחה ובואו לפניו'"

### הכנת מזבח העולה למסע

נאמר בפסוקים יג-יד: "ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן ונתנו עליו את כל כליו אשר ישרתו בהם את המחתת את המזלגת ואת היעים ואת המזרקת כל כלי המזבח ופרשו עליו כסוי עור תחש ושמנו בדיו"

מזבח העולה כוסה בשני כסויים: בבגד ארגמן שכיסה את המזבח עצמו, מעליו הונחו כלי המזבח ומעל המזבח וכליו יחד נפרש כסוי עור תחש.

ניתן להזכיר לתלמידים את אשר למדו בפרשת תרומה אודות מזבח העולה: את גדלו – "חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב... ושלוש אמות קומתו" (שמות כז, א) ואת מבנהו – "נבוב לוחות תעשה אותו" (שם שם, ח). מזבח העולה הוא הכלי הגדול בותר במשכן. המזבח היה חלול והלויים היו נושאים רק את מסגרתו. בהקמת המשכן בחניית המחנה, היו ממלאים את מסגרת המזבח באדמה ועליה מקריבים את הקרבנות.

### מבט לתלמיד

במהלך לימודינו על כיסוי מזבח העולה והכנתו למסע, נציין שכיון שה' שוכן בישראל הרי הוא קרוב אלינו ומכפר על עוונותינו באמצעות הקרבנות הקרבים על מזבח העולה לכפר על היחיד ועל הצבור. נציין את רצונם העז של ישראל להקריב קרבנות לפני ה' ואת שמחתם הרבה בציווי לעשות מזבח, כדברי אברבנאל (שמות, כז, א): "כל ישראל היו מחכים שיצוה ה' לבנות מזבח להקריב עליו קרבנות". נדבר על הפעולה הנפלאה שפועלת הבאת הקרבן על נפשו של המביא – פעולה של חרטה עמוקה בהבאת החטאת, חפץ אדיר של קרבת אלוקים בהבאת העולה, הכרת טובה הממלאת את חדרי ליבו בהבאת תודה וכדו'.

**"ודשנו את המזבח" פרש רש"י: "ימלו את הרשן מעליו"**

**בספר ויקרא כתוב: "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ו, ר).**  
האם אש התמיד יוקדת על המזבח גם בשעת המסעות? הכיצד?  
כתב רש"י כאן: **"ואש שירדה מן השמים, רבוצה תחת הנגד כארי בשעת המסעות. ואינה שורפתו – שהיו כופין עליה פסכת של נחושת"**  
דהיינו, אש התמיד דלקה מעל מזבח הנחושת, באופן ניסי, גם בשעת המסעות, וכדי שלא תשרוף את בגד הארגמן היו כופין עליה כלי שנקרא פסכת, המיועד לדישון המזבח עד לסיום המסע.  
ובמסכת זבחים כתוב: **"אש תמיד שירדה מן השמים בימי משה, לא נסתלקה מעל מזבח הנחושת אלא בימי שלמה ושהקים מזבח חדש בבית המקדש"** (סא:).

### מבט לתלמיד

נדגיש לתלמידים שהאש העליונה היורדת בדרך נס מן השמים, אינה נכבית אף בזמן המסעות ובאופן ניסי היא נותרת רבוצה על המזבח. אש תמיד זו מעידה כי הקב"ה שוכן איתנו גם בעת מסעותינו ונדודינו, והוא ממשיך ללוות ולהנחות אותנו גם בהיותנו בדרך במדבר.

נאמר בפסוק טו: "וכלה אהרון ובניו לכסות את הקדש ואת כל כלי הקדש בנסע המחנה ואחרי כן יבאו בני קהת לשאת ולא יגעו אל הקדש ומתו אלה משא בני קהת באהל מועד"

אומר המדרש: "לכסות את הקדש" - זה הארון. 'ואת כל כלי הקדש' - אלו שולחן ומנורה ושני מזבחות וכל כליהן" (במ"ר ד יח).

"וכלה אהרון ובניו לכסות את הקדש... אחרי כן יבואו בני קהת..." - רק לאחר שמסיימים אהרון ובניו לכסות את כלי הקדש, באים בני קהת ונושאים את הכלים.

"ולא יגעו אל הקדש ומתו" באופן כזה בני קהת לא נוגעים בכלי הקדש, שהרי הם כבר מכוסים, ואינם מתחייבים במיתת כרת.

#### בלימוד הכנת כלי המשכן למסעות נדגיש לתלמידים

##### ארבעה עניינים מרכזיים

- נחזור איתם על תפקידי הכלים ועל קדושתם המיוחדת, ונשתדל ליצור אצלם יחס של יראה וכבוד לכל כלי וכלי בהתאם לתפקידו המיוחד.
- נדגיש שקדושת המשכן לא פוקעת גם בהיותו מפורק במסעות, ובעקבות זאת יחס הכבוד והיראה לכלי הקדש נשמר בכל תקפו. הקב"ה שוכן בקרבנו תמיד. גם במסעותינו ה' הולך איתנו ומנהיג אותנו.
- "כבוד אלוקים הסתר דבר" (משלי כה ג). כבודו ומוראו של המשכן הוא שאין להתפרץ, להסתכל ולגעת בכלי הקדש. רק לכהנים הותר בזמן מסויים ובסדר מסויים לגשת אל כלי הקדש ולהכינם לקראת המסע.
- נדגיש את הבדלת המדרגות בין קדושת הכהונה לקדושת הלויה, ומתוך כך בין תפקידיהם השונים. נדבר על הצורך

לשמור בזהירות ובאחריות רבה על מקומם ותפקידם של הכוהנים מול מקומם ותפקידם של הלויים ולהישמר לא לטשטש בין התחומים.

נאמר **בפסוק טז**: "ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקמורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה"

אלעזר בן אהרון היה ממונה על נשיאת הדברים הללו, אך מי שנשא בפועל היו בני קהת ככל כלי המשכן, וכפי שכתב הרמב"ן: "הייתה פקודתו (של אלעזר) בדברים האלה, לתת אותם ביד אחד או שנים מבני קהת שיוליכום שלמים מכל נזק, כי להיות שמירתו ועיניו ולבו עליהם בפרט, נתיחסו אל פקודתו." לחשיבותם ומעלתם של הדברים הללו מונה עליהם בפרט אלעזר בן אהרון כפי שכתב ריה"ל **בספר הכוזרי**: "בנכבד בבני לוי באלעזר בחר האלוה לתת בידו את הדברים החשובים והעדינים ביותר, ככתוב: 'ופקודת אלעזר בן אהרון הכהן שמן המאור וקמורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה' – כל אשר דבקה בהם האש הרקה ואור החוכמה והדעת, ואף אור הנבואה-על ידי האורים והתומים" (מאמר שני כו).

נאמר **בפסוקים יח-כ**: "אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי מתוך הלויים וזאת עשו להם וחיו ולא ימתו בגשתם את קדש הקדשים אהרון ובניו יבואו ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאו ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו"

בפסוקים הקודמים כבר למדנו, שכלי המקדש נמסרו לבני קהת מכוסים – לבל יגעו בהם בידיהם כפי שנאמר: "ולא יגעו אל הקדש ומתו" (פסוק טו).

בפסוקים אלו אנו למדים שבארון העדות לא זו בלבד שאסור ללויים לגעת אלא אף ראייתו אסורה עליהם: "ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו" – אסור ללויים אף לראות את ארון העדות בשעה שהכוהנים מכסים אותו, והוא 'נבלע' לתוך כיסויו.

### מבט למורה

רוב הראשונים סוברים שהאיסור לראות את הקדש מתייחס לארון העדות בלבד, אך רבנו אברהם בן הרמב"ם כתב (מעשה נסים אות ב) כי אזהרה זו נאמרה אף ביחס לשאר כלי הקודש, שעל הלויים להיזהר שלא לראותם בשעת נשיאתם.

"אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי מתוך הלויים" – הכוהנים מצווים להזדרז ולהתאמץ בכיסוי כלי הקדש, שכן אם יתרשלו, עלולים בני קהת לגעת בכלי הקדש ולהתחייב כרת.

"וחיו לא ימותו"

כתב האור החיים: "כי בהתעסקם בארון שבו התורה שהוא מקור החיים יאריבו ימים, ולחשש ההיזק שיכול להיות מהנגיעה והראות בו אמר ולא ימותו".

### מבט לתלמיד

בעקבות הפסוק ופירוש האור החיים, נדגיש לתלמידים את שני הצדדים ביחס לעיסוק במשכן ובכליו: מחד נדגיש את הזכות העצומה שנפלה בחלקם של הלויים לשאת את המשכן ואת כלי הקודש על ידם שורה השכינה בישראל, זכות המאירה את חיהם באור גדול ומאריכה את ימיהם. מאידך נדגיש את הזהירות העצומה הנתבעת מהלויים בגישתם אל הקודש עד כדי חשש חיוב כרת בראיה או נגיעה בקודש שלא כראוי.

"ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאוו" – לאחר שהכוהנים מכסים את כלי הקדש בני קהת לא ניגשים מעצמם באופן חופשי לשאת את כלי המשכן, אלא הכהנים מצווים לשים כל אחד ואחד מבני קהת על תפקידו ומקומו המדויק.

נאמר בפסוק כ: "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו"

פסוק זה הוא טעם לציווי שנאמר בפסוק הקודם לאהרון ובניו, וכפי שכתב אור החיים: "פירוש המעשה הוא שלא יהיו בני קהת ברשות עצמן לשאת כחפצן, שאז לצד חיבת עבודת הקודש הכל רוצים לעבוד ונמצאו שוננים בדבר, (שעלולים מרוב התלהבות וזריזות לגשת לפני שהכלים מכוסים ולראותם) אלא ישימו אותם אהרון ובניו איש איש על עבודתו ועל משאו, ובוה כל אחד מכיר מקומו... כדי שלא יבואו לידי ראייה כבלע את הקודש... לא יכנס לשום ידו לשאת עד שיאמר לו אהרון ובניו 'פלוני שים ידך במקום פלוני לישא'".

## רעיונות מרכזיים בפרק ד

- מעלת ארון העדות שהוא מרכז המשכן ועיקרו, בו מונחות לוחות העדות – עיקר התורה ושורשה, ובו עיקר השראת השכינה.
- מעלת כלי המשכן הפנימיים, ומעלת בני קהת הנושאים אותם.
- קדושת ומעלת הכלים השונים ותפקידיהם.
- הקב"ה משרה שכינתו במשכן אף בשעה שהוא מפורק במסעות המחנה – הקב"ה מלווה את ישראל מנחה אותם ומנהיג אותם בכל מצב, אף בכל מהלכי וסיבוכי הדרך.
- מורא מקדש – "כבוד אלוקים הסתר דבר" הקשר למשכן אינו בהתפרצות, ראשית יש לשמור על המרחק והמורא הראוי מהקודש, מתוך כך יש לעיתים גם להתקרב בסדר מדויק ומדוד על פי ציווי ה'.
- נשיאת כלי המשכן הפנימיים מחד מצריכה זהירות ומורא עצומים, ומאידיך היא זכות עצומה המוסיפה חיים לעוסקים בה.
- הבדלת המדרגות בין הכהנים ללויים, ובין בני קהת לשאר הלויים, וחשיבות השמירה על הבדלה זו.